

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાત કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૮૩ કિંમત

ગ્રંથનામ સ્વદેશ હિત દર્શક

વર્ગાંક

स्वदेश हितदर्शक *

अथ तत्रा १४ १८८८ २५५५०
 अथ १९५५ १९५५ १९५५
 १९५५ १९५५ १९५५ १९५५ १९५५
 १९५५ १९५५ १९५५ १९५५ १९५५

होदरे।

निष्पत्ति यत्तु तस्य धारी मनसा धीरः
 अथवा तस्य धारी मनसा धीरः

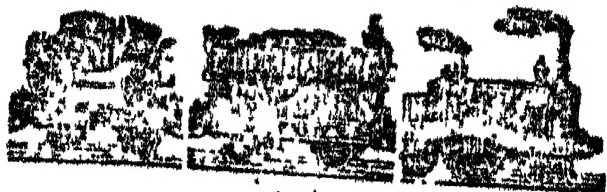
अमदावाद

यत्तु तस्य धारी मनसा धीरः
 अथवा तस्य धारी मनसा धीरः
 यत्तु तस्य धारी मनसा धीरः
 अथवा तस्य धारी मनसा धीरः

अथवा तस्य धारी मनसा धीरः
 यत्तु तस्य धारी मनसा धीरः

સ્વદેશ હિતદર્શક*

અથ તથા પૃષ્ઠ -- -- અથ નામ.
 ઓરિયાણામાં હોયેલ વનમહાલ (મહેલ)
 પ્રાચીન સંસ્કૃત રાજપીપળા હ. રેવાકાંઠાના આ
 કે રકુન તમા કિશવલ લાલુચીડ જોશી. હરખ ના
 દાદના મ. ય આ પ. ૧. બાળ. મ મહેલ. ૭.
 તથા કેમવલોલ રૂ. ૧૦૦૦૦ આવી.

દાહરા
 નિષ્પત્તિ પાને કરી પારી વનમાં ધીર;
 સ્વદેશહિત દર્શક તમે વાચ્યા મારા વીર.

અમદાવાદ

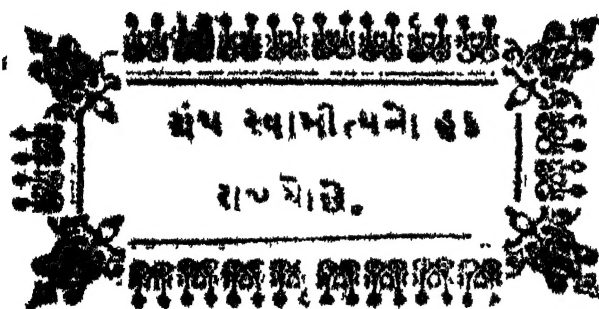
પાનખાને નાકે બધાસાચીજાના મુળમ ૧ રામ
 મંદિરા મહાનમાં મુલાખીશાસ નારાયણસં
 પોતાના (અમદાવાદ સત્યપ્રકાશ
 પ્રસન્ન) છાપા

સંવત ૧૯૩૩... .. સન ૧૯૭૭.

પ્રિન્ટર ૧. બાળા.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ મથક
 ગાંધીનગર
 ગુજરાત વિદ્યાપીઠ મથક

૧૯૭૭

પ્રસ્તાવના.

અ. પ્રાંત રત્નવાનું ગુણ્ય હેતુ એવો છે કે આપણા
 ૧૪. હાં હુવતન જેને પૂર્વે આખી દુનિયામાં સર્વ વાતે
 'નદ' ગણાતો હતો પરંતુ જેમાં ધાણા કુખારા, અગિની
 તથા મતપામણને લાધે જાતો તથા ધર્મમાં અગણિ-
 ત કે કાળો વૃદ્ધિ ધવાયા હાથા જિન પ્રતિ જિન નેની કરેક
 જામતમાં પડતો હજી આવતો જાય છે. નેની સાથે
 પળો આપણા દેશાએક સમજી રજાશેઓ તથા નવા
 ભાષણા 'ગુવાની'ઓએ કે જેમના ઉપર સરવળિ પ્રસજ
 મવાયો દેશના મુખારા તથા આખાશનોનો આપાર અને
 આશા રહેલી છે. નેમની અંદર રવધને, શાઆ, દેશામાં
 વિદ્યાર્થી આનિ નુકશાનકારક ખિટારવા લાયક પ્રાતની જે-
 હોઓ માલ હાજા પડી આપ્યા છતાં તેને દૂર કરતા
 નથી, અને દેશ સમયકાળ નહિ વિચારતા હાનિ કરતા
 કુખારાને મળવી રહી પોતે તથા પોતાની થતી સંતતિને
 અંધારકાં જાગવડું પડે છે. તે આખતમાં અમારી અલ્પબુદ્ધિ
 પ્રમાણે તેના શ્રાવ્ય દેવ દેખાડવાને આ પુસ્તક પ્રગટ
 કર્યું છે.

આથી અમારે કેટલાએક સાક એવી તકરાર છે
 અને એકે આપણામાં જુદા, માલમે કરાવી જાત. જેવ

સેકર આવી પડે તો પણ કોડવા નહિ, પણ એવી જોડી
કર નહિ તા પણ વિચાર કરવો જોઈએ કે આપણાએ
જે જે રૂપો આપવા વર્તણૂક કરી તે મનનના સમયને
અનુકૂળ હશે. જ્યાં તેમના સ્થિતિ, તથા આપણી સ્થિતિને
સામ્યવર્તી જોઈએ, તેમ કરતાં તો કોઈ વિચાર પુરૂષ
વચ્ચે આવશે. ને હકીકત તથા મદદથી વેળાઓનો બા-
બ પડે જાણ્યો છે. પરંતુ ઈશ્વર સત્તાએ જાન રૂપી
વિદ્યાનો મૂળ પ્રકાશ યથામી વેળાઓમાં અંધારા રૂપી
અજ્ઞાન દૂર થવું કમ્પાય છે, અને આશા છે કે થોડી મુ-
શ્કતા વેળાઓ કોઈ પુટી પડ્યા શિવાય રહેનાર નથી
એવો અમારી નિરંતર ઈશ્વર આમળ પ્રાર્થના છે.

આપણા સ્વચ્છતા જાણ્યા વિદ્યારૂપી જન જીવવા-
ના કામમાં ખોલકુલ હકારે રાજીએ આવી પડે એવાએ.
ને કોઈક જોઈ સખી કાર્યને સાફ જોડી રહ્યો જોડી-
યા, નાનવરા, વરણા, લગ્ન વિગેરેમાં ખરચી નાખી
કરવાડા તથા નિર્મળ થઈ ખરી આપણે જોઈ જોડા છે.
ખરે જાણ્યા કરતાં મણવું જાણું, એમ સમજી કોઈ સ-
મજનોએ પેલાની પેલા પ્રમાણ નવીન પુરતક જોડા
પડે તે ખરીવારને અત્યંત જિજ્ઞાસુ થઈ જોઈએ, કાર-
ણ કે રૂપો આપણા જેમાં જોડા કરીને કોઈ જોડા
જોડા જેમાં જોડા જોડા જોડા જોડા જોડા જોડા જોડા
જોડા જોડા જોડા જોડા જોડા જોડા જોડા જોડા જોડા

શક્તિ નથી. એટલું જ નહિ. પણ હોકાશ સાધારણ કા-
ખતા પાંચતા શિખ્યા કે સંગૃહીત તથા ઇંગ્રેજી વિગેરે વધારે
શિયાળા સ કરાવવાનો દરકાર સખતા નથી. ત્યારે પ-
રદેશમાં કેવી ફક્કીકતને શી રીતભાવ તથા વેપાર થયો
અને હજાર કલા કેવા પ્રકારના છે. અને આપણા દેશમાં
શી રીતે ભાયે છે. તેનું બિલકુલ તાગ પડું નથી. બીજી
દેશીખાઈએ સ્વેદેશમાં જ ગુદી ગુદી લૂગાઓની રીતભા-
વના આહિતગાર નથી ત્યારે એટલા બધા અજાણપણાને
આહિતી આપવાસ જે પુસ્તકો, તેને ખેર બધા વાચી વાડે
થવું. એ થોડું પૈસા મોટા નફાનો વાત છે. તે તેમ ક-
રવાને કહી પણ ચૂકવું જોઈએ નહિ. શિયાળા પર શાશુ-
વારમાં જેમ વાચાણ કેસાણ તથા ખીજાં રામ સ્ત્રીલાં
વિગેરે ખરદ કરવાને આગુર પછે એ છોએ. તેજ પ્રમાણે
વર્ણન પુસ્તકો ખરીદ કરી તેનું મિલવવા વિષે પણ કો-
સીલા થવું જોઈએ.

આ ચપમા તથા પ્રકરણ આપેલા છે. તેમાં પહેલા
પ્રકરણમાં રેહાંકાશીયરને ઉલ્લેખ મળવા વિષે તથા દેશી
સામગ્રીએ મળતી પ્રેસીસો કેપ લોકો સુધારવા બા-
બત છે. અને ખીજામાં હાલના કહેવાના તથા કુલાનોને
કાંઈ અજાણથી કેમ ભાગ પડેલાનું નિવર્તે છે તે
વિષે છે. તથા ત્રીજામાં આજ સમય અને વાતો ન કર-

વા વિષે છે.

આ અંશ રમવામાં અમે બંને મળીને નોકરીના કામથી પુરતું મેળવી લેવાનું પિયરો બાપા તથા જીવવાના નિમગ્ન હૃદય અમારાથી બંને તેટલું પુરતું ધ્યાન આપ્યું છે. પરંતુ વાંકપ રચના કે સંપાદનમાં કાંઈ બહુ ચૂક નહીં આપેલો કાંઈની મદદ વગરના આ અમારા પ્રથમ પ્રયત્નને લીધે સુસ્ત પામનાર સાહુદા દરમુજર કરી શકે એવી આશ છે.

આ પુસ્તક રમવામાં ભાગીદારી શ. ગુ. નિશાળના મોનાજી ઉતામરામ બહુબળાએ કેટલીએક પ્રકરણો મદદ કરી છે તેથી તેમનો ગ્રાપકાર માનીએ છીએ.

મીડ ૬૦

૬૦ ૨૦

દેશી કારીગરોને ઉત્તેજન આપવા વિષે.

આ હિંદુસ્તાન દેશ પુરવે કળાકૌશલ્યતામાં આ-
ખી પુરવીના સમજા દેશીથી મઠેઆતો હતો તે કાલ-
માં દિન પ્રતિ દિન કળાકૌશલ્યતા તથા વિદ્યાનો પ્રકારો
મધ પડવાને લાપે લોકો દુર્બળ અવસ્થાએ કરાને પ્રાણ
હલકે કરજો આવી પડેલા છે. આજકાલ ઇંગ્લેન્ડલોકો
પ્રજ્ઞા હુશીઆર મતુર અને વિદ્વાતાને એટલા બધા પાત્ર
મધ બચ્ચેલા છે કે આ દેશ ઉપર ઇંગ્લેન્ડની રહેમ વ-
ડે રાજવાધિકાર ચલાવે છે. તેમાં એમની વખતે ખુબી
અને મુદ્દિ એ છે કે અસલી બદલાહી અને પંચપાઈ
અને ગુલમી રાજ્યો હતા; તે ગુલમ બધ કદી બાતખી
આમ અને સુનિતીના પૂર્વિથી હરિશાં રાજ્ય કરેછે તે-
થી રાજી સાહેબનુ આપણા ઉપર અત્યંત રાજ્ય રહે,
એવી કમલા રાખીએ છીએ.

અમદાવાદ ૧ જુન.

આમી બાંચ ઉપર કાલમાં પંચાર લેવા મીલે-
રેકે રાજ સુખનેલા લાલનો નથી આર હિંદુસ્તાનની આ-
ત્રે મલાઈ એવે બધ છે. અને તેજ મીલેને મુખારી

પાછી ફરવે છે. તેનો અંદર ધણીક નફો પેદા કરી શકે છે. તેમાં વિલાયતી ને રકમ આવે છે તે આપણા દેશી સાધાને એટલી બધી પ્રિય લાગે છે કે પોતાનું દિલ ખુશ કરી તથા મોં માગ્યું હામખરમાં લેવામાં ખોલકુલ પાછી પાની કાઢતા નથી. એ બધું તે દેશના લોકોની કારીગરોને માન આપવાનું છે તેના જુદા જુદા દાખલા નાંચે મુજબ—

આ દેશનું રૂ. પંજાબ ખાતે ખરીદ પાવ છે. તેમને ઓછામાં ઓછું રૂપોઆ એકનું શર. ગા-૪ સુધી પડે છે. અને તેજ રૂનું સંચા પડે સુતર બનાવી તેનું કાપડ તૈયાર કરીને આ દેશમાં લાવે છે. કાપડ ધણીએક જાતનું આવે છે. તેમાંની બે ત્રણ જાતની સ્ત્રીકત—

વિલાયતી મજબલ રૂ. ૧ નું મજ. ૨ થી તે મજ. ૪ સુધી બજે છે, તેનું વજન રૂપોઆ પાંચ ભારથી તે રૂપોઆ સાડાભાર થશે.

જગત્રાયા રૂ. ૧ ની મજ. ૨ થી તે મજ. ૪ સુધી બજે છે, તેનું તોજ રૂપોઆ આઠ ભારથી તે કોઈ ગાંધી સુધી થશે.

નેપકલક રૂ. ૧ નો મજ. ૪ થી તે મજ. ૬ સુધી બજે છે તેનું તોજ રૂ. એકથી તે રૂ. સંચા લગી થશે. કોનો રૂ. ૧ નો મજ. ૬ થી તે મજ. ૮ સુધી બજે છે. તેનું તોજ રૂ. ૧ થી તે રૂ. ૨ સુધી થશે.

મને ધણીએક માતૃ કાપડ વિલાપતી આવે છે. તે કાપડ આ મૂલકના રૂપ કળાવડે મનાવીને આપણને વેચાણ આપે છે તેની આંદર દર રૂ. ૧ કે કેટલો મરો નહીં મળવે છે. હાથ ડાઘ એમ પારશો કે રૂ. આવી મળતી વેઈ જવા, તથા કાપડ લાવવા. અને તે મનાવવાના કામમાં બહો ખર્ચ થઈ પડતો હશે, પણ વામનાર સાહેબાએ કરીઆદ કરવો જોઈએ કે ફક્ત મલમલના તોલ વજન ઉપરથી રૂ. ૧ ના રૂના રૂ. ૧૨ થીતે રૂ. ૭૨ સુધી પધા, તે દર રૂ. ૧ ના રૂ. ૫૭૫ડી છ ગણી બલકે આડ ગણી ખર્ચ પારશો તોપણ કેટલો મરો નફા છે? એ ઉદાહરણ પ્રમાણે તમામ વિલાપતી મીલને માટે સમગ્રજુ જોઈએ. હવે એ દેશ પૈસા વડે સુખી અને મનવાન રોપ તેમાં શી નવાઈની વાત છે. અને કારીગરીના હકમાં બહુત માન આપવા કાયદો એ દેશના લોકો છે.

આપણા દેશમાં કેપડાબજાર વિગેરે જગ્યાએ દેશી કાપડના જોડા અને છે, તે આપણે ખરીદે વેઈએ તો એક પૈસા આપવા જ પૈસા એક જોડી મળે છે, એ સા-નુને વિલાપત મળાવે છે, ત્યાં કેળવણી, પડોઆડી સુ-કારી મળી, એક એક નાની જોડા જોડી મનાવીને આ રૂપમાં આપે છે. કેટલીએક જોડીના વજન આશરે વિલાપતી કે જોડીના માપ છે. હવે દેશી એક જોડીની

કોમન પૈસા જ બચે છે, ને તેટલાજ વજનની વિલાયતી
જ ચોટીઆની કોમત પૈસા આઠ બેસ છે. તો એ કેળવ-
ણાનો નફો મળ્યો એમ કહેવાને કાંઈ અડચણ નથી.

આમિદવા અપ્પુ, તથા આતર મુંબા તથા નારોડ
વિમલમાં છરીઓ સરસ બનેછે, તેનો કોમત સાધારણ
રીતે ૨૨ નંગ એક જ આનાથીતે આ ૨ આના સુધી બસ
છે. તેટલાજ લો અમદાવાદ પિલાયતી અપ્પુ, છરીઓ આ-
વેછે; તેની કોમત રૂ ૦૧ થી રૂ ૦૧૧ સુધી આપવી પડેછે.
તો પણ આપણા દેશીઓકા વિલાયતી ચીજ અરીદ લઈ
લાવવાને વજનની પડયા; એટલે દેશીઓને હલકે દરજ્જે
જઈ પડ્યાં. એથી કારવામાં આવેછે કે હવે ચોટી
મુદત સુધીમાં દેશી ચીજોને તથા કારીગરોને સુધારવા
ઉપર લક્ષ્ય નહિ પડે. તો હવે એ ચીજો બનાવવી
કારીગર સોફા બંધ કરવાના. કારણકે ખરીદી નહિ, માટે
બંધ કરવાની જરૂરજ. હવે આ પ્રસંગે તમને ઉત્તેજન
મળશે તો પ્રાર્થના સરસ છે. કદાચી છરીને બદલે અપ્પુના
જવું કેળવ આપણને વસંદ છે. તો કારીગર લોકોને જ-
લામણ કરા. ખીન્ટુ પ્રાણીમાં તમને કીક ન જાયતી, કે-
પતે તેને વિષે પણ તેઓને સુખના આપે. જાણનાર એ
છે કે હવેક રીતે દેશી ચીજોની ખરીદી કરી, આપણે કા-
ળે લાગડતા જવું. અને તેમાં આડમીનજી રૂમરો ન
સુધારવાને જાણનાર કારીગર એટલે કારીગર દેશીઓ

પછીને યોતાનું કપાન આપશે.

આ પાવાના પ્યાલા, મજાણાં, રકાખીઓ વિગતે
 જેથી કામના વાસણ કપડવાણના તથા પાટણના અનેક
 પરંતુ વિલાયતી કામના વાસણ ખસેડવાનો આપણા
 દેશા શોકામાં થોડા પડી ગયા છે. તેણે કરીને આ કે-
 યના વાસણ જુઝ લોકો ખસેડે છે, તે મોખત જુઝરથ
 સોકો તો હજારો ગણી નજર આપતા નથી. માટે દરેક
 રોડરમાં દેશ કલ્યાણ કારક મંડળી સ્થાપન થવી
 જોઈએ; તેમણે પાટણ અને કપડવાણના આખરેદાર
 જુઝરથો અને કામના વાસણ મનાવનાર વેપારીઓને ભ-
 લામાણના પત્રો લખી મોકલવા જોઈએ, કે તમારે વિ-
 લામતી કામના વાસણો આવેછે તેના નમુના જોવા. મે
 ખારીક નજરથી તથા તકે શક્તિ પડેઆડો તેજ ખુબીને
 મળતા આવે એવા વાસણ મનાવવાને પ્રયત્ન કરવે, એ-
 કદમ તેજ પ્રયત્ન ખરાબર ન બની શકે, તો ચેર. પણ
 આગમ આણી સુરતની જેડે મનની અસર હંદી પાડશે
 જણી. પ્રથમનો જોમળને તેમ બિપડક હોસમી કામ કીધા
 જણ. માટે મીરે નથી મીજી પર મેહનત લેવાથી કેટલી
 મિત્ર વડે મુખતી જણા, અને આશા છે કે આ દેશના
 કામના જોમીયા કેવાનો થશે.

રોડરમાં જે જેથી મોકે મોજાઈ કામના વાસણ કાવી
 આવે છે, તેને પણ આજનાજુ કડી મોકે છે, કે જેથી

કામના પાસણો પોતાની ડુકાને લાવી પરસ્પરાણુ ચેત્તાણુ
કરવાની ગોઠવણુ કરવી જોઈએ.

આપણા દેશમાં દરબીશ વસતીની અંદર જે ઈમારતો
ખંધાઈ છે, અને હાલમાં જે ખંધાની જાય છે, તેમાં પાણું
કરીને ઇંગ્લિશ રૂબ નું કામે બહુલ જોવામાં આવે છે અને
દેશારીતે મકાન કરાવાને આપણુ દેશો ભાઈએ ધાતુ કર્મી
લઈ આવતા હોય છે, તેનું કારણ ઉપર ઉપરથી એવું જા-
ણાય છે કે એ દેશનું કામ દેખાવમાં ધાતુ મરસ અને
ભયકાર છે. એ કામમાં સુતાર કોંક્રીનું કામ ધાતુ
કર્મી અને વિલાયતી કોંક્રીનું જ્વરિત વપરાયું નજર
આવે છે વિલાયતના કોંક્રીએ મકાનમાં કોંક્રીનું તથા કા-
મ જાગિત પાલવાની ગોઠવણુ કરેલી છે, તેનું કારણ
એવું છે કે, તે દેશમાં કોંક્રીનું તથા કામની નિષ્ફળતા
ભાગ થઈ છે; અને લકડાની ધાતુ અછત છે; ને
આપણા દેશમાં તે લકડાની પુરેપૂરી ખેદાશ અને કુટ
છે. તેથી કરીને આ દેશમાં અસંખ્ય કોંક્રીના મણો
ભાગનો દરકાર રાખેલા જાણીને નથી. પણ જુલુક ધ-
રાત કોંક્રી જોઈએ, તે દેશી કુકાર કરીને શે સુખરી
જાય તે તે કોંક્રીમાં થાટ પડવા લેવાનું સુતર પડે.

જો કોંક્રી જામમાં પ્રથમ પાસડીઆ ખનતી નહોતી,
પણ ઘોડી પુરત થવા એ જામમાં તોઈ થઈ નથી
લેઈથી આવે કાલ એવી સમયે મુખીઆ ખનતી છે

કે, તે જોઈને આપણું દિલ ખુશ થાય છે, શિવ'ય
 જીભાસીઆ કબજા છતરીઆ પાણું એ ગમમાં બનેછે.
 તેમાં પેરુલાની બનેલી છતરીઆ સાથે સરખાવી જોતાં
 હાતના બનેલા છત્રી ઘણી સરસ જોવામાં આવેછે હવે
 ઉપર બનાવેલા બે જાતનાં કારીગરોએ પાતાનાથી બ-
 નતાં મેલુનત ભેદ ઉદાગ કર્યા, તેમાં તેમને કેવો ફાયદો
 તથા ફરત મળી તે વિષે દશી ભાઈઆએ સાબાશી
 આપતી થટેછે. --પ્રથમ ઈંગ્લેન્ડ લોકોનાં મૂલકમાં રેશમ
 ખીલકુલ મળતું નહોતુ. પાણીમયી સગ પપર નો સા-
 લમાં બે આસ્ત જોશાઈઆ આન દેશમાંથી રેશમના
 કોડ વાસમાં મલાલી પાતાના મૂલકમાં લાવ્યા, તેણી
 કરીને હાલમાં વિલાયતની અંદર રેશમની પેદાશ ઘણી
 વધી પડી છે. તે પ્રમાણે એ પાધડી બનાવનાર તમા
 છત્રી કરનાર પૈકી જે કે ઇ સરસમાં સરસ હોય, તે મા-
 જીસે વિલાયત જવું જોઈએ; ત્યાં વૃદ્ધ મુદત રહી નાનાં
 પ્રકારનાં કાપડ વાણવાનાં કારખાના તથા ખીજ સંખ્યા
 વિગરે જોઈ શિખી આ દેશમાં ફેલાવ કરવાને પ્રયત્ન
 કરવો જોઈએ. ખીજી કોમના લોકોને નાદાન માણસો
 વિલાયત જતાં ચાતના ધર્મરૂપી બધને કરીને અટકા-
 વે છે; સહીય સદરહુ એ જાતના કારીગર મુસલમાન છે,
 આદે એમને ત્યાં જતાં કોઈ તરફની અડચણ નથી,
 મહુ ખર્ચની અડચણ છે, તેથી કરીને દશીભાઈઆએ

તે લોકોને પેતાનાથી અનુભવ બિનજન આપવાને મુશ્કેલી નહિ, પણ એજ જાનમાં કરાના પાંડોની અમલમાં વરતા છે. તે જોડો અનાદ કાળમાં આના લોકોના પે-
 કે પેતાના આપદ, તથા પડોડો જે રાતે નાંખા પા-
 તના પાસથો અનાવતા આવે, તેજ આકલા ડોળના
 પાસથો કર્યા જાય છે. પણ દિનપર દિન નવીન પા-
 થથો અનેજે ને વિષે એ લોકોનું ખાતરુનું લાંબુ લક્ષ
 પડીવતું નથી. એ જોડો ભૂલ જાહેલો પાત છે, માટે
 એ તા અગરનું માણસોને કેશો સજાનોત્તમ ગાંતિ આપ-
 કયા સમતમજામણ કરવા જોઈએ. હવે એ કંસારા ન-
 કોને મુશ્કેલી આપવાનાં અટકા છે. તમે જો કદા
 કોઈ પણ તરેહની નરાન વહિન કરી હોત તો આ પ્ર-
 રોજે તમારા પણ તારાક પથા વગર ફેંદાત નહિ.

જ્યારે દેશી લોકો તેથી કાપડ વાગનારાં એને ત્યાંથી
 ખરીદ લેઈ વાપરતા. ત્યારે દેશના કારોબર લોકો કેવી
 સારી જાણના હતા. હવે વિલાયતી કાપડ વહેને જા-
 કાના પાઠ ખીલકુલ ખસી ગયો; કેમકે એવું સફાઈદાર
 કપડું એ કેશો કારીશરોમાં જના શકતું નથી. ને તેમનાથી
 જો કપડું અનેજે, તે જાનમાં આપણા લોકો ખિસ્કારીને ખા-
 લકુલ લેતા નથી, તેથી કરીને કાપડના મુખ્ય કારીમક
 લોકો વાણકર અને છીપાં ખીલકુલ નિરૂપાથી થઈ પડ્યા
 છે, અને ખીલ લોકોની મજૂરી કરી, બધાકારે પેતાનાં

શુભરાગ મલાયે છે. થોડા થઈ ઉપર એ લોકો કાપડના એવા શાળગારી હતા કે, શાલુકાર લોકો તેમને નાચે પામસને અથવા હજાર રૂપીઆ સુધી લખતા હતા. તે ખાનાદાર ડોસીવાણીયા લોકોને આની અડધી આના કીકાપનથી માલ મળતો હતો. તે શાલુકાર લોકોના કા-
પડા ખાન પડવા એટલું જ નહિ, પણ દશો લોકોના શા-
લગારથી તેમને જ નહોતો પડવા રહેવાનો તે સરા અથવા
માઠા પ્રસંગે આ દશમાલ વપરાશે, પણ જો નફાની ર-
કમ બહારના ફેર ખાતે ગર્ભ તેનું દર્શન આ લોકોને
સ્વાનામાં પણ કહી ધનાર નથી. માટે એ બાબતમાં
એક જાણ અને ફંકો હકોકત નાચે વિસ્તારેલી છે. તે
ઉપર લેવાનું આપણું જોઈએ.

વાલુકાર લોકો ગણ્યા અને ખાદો એ એ મોઢો
સરસ ખનાવી જાણે છે. હાલમાં મીઠી મીઠા ખની શકશે
નહિ. પણ જાડી મીઠા એ લોકો ઘણી હોંસથી ખનાવી
શકશે; માટે જાણે એ અંબર ખાદો ઘણી જાડામાં જાડી
તૈયાર કરાવી, તે ઉપર એકદમ ઘેબી માસે વિશ અથવા
પમીશ અચ્છોએ કરાવવી; તે એવી રીતે કે એક શાળ
તે કપડું ઘેબ તૈયાર કરી અચ્છો કે, ખાદ મીઠો શાળ
મીઠોને દૂર લે કપડાને અચ્છો કે, એ પ્રમાણે જોડલા
મીઠો કરવાનું આજણી ખતલાનું હોય તેટલા શાળ
કપડા કરવાનું તે કપડાને ઉપર મુજબ કેલવણી આપે.

છેવટ કપડું નેધાર યોગે જોશે તો સંકેત બનાત કરતાં
 વધારે કુમાસદાર અને ઘટ પાત ભરેલું નગર આવશ.
 અને રંગ સારો સંકેત સફાઈદાર દેખાશે તેજ કપડાને
 લાલ, ઠાળો, ઠોરગણ, વાદળી વિગેરે જોવા રંગનું કે
 રાવવા (પોરે જોના માછ હશે, તેણે તેમ રંગાવવું. એ
 ટોં એ કપડું અટલું બધું સરસ દેખાશે કે બનાનના
 જરૂર રહેવાના નથી. ને આ દેશી હાલકી કિંમતનું કપડું
 બનાતનો જગાએ થઈ પડશે. ને એ કપડાના પાટનું
 ઝગલા, કપ્પા, ટોપાએ વિગેરે બધું સરસ થશે. અધી
 રાતે પ્રસંગોપાત છોડોળા, સાલજા. પાગલ વિગેરે
 જગાના કપડા બદલ ડોટાએ છાણા કુમાસથી કરાવી
 કામ લવું જોઈએ, ને હાલમાં ધણી ખર્ચ ઉપયોગી
 કપડાં આરા, ઠોર, પેધાપૂર વિગેરે જગાએ મળેછે. તે
 ઉપયોગમાં લેવાને સુકવું નહિ

વિલાયતના આમડાના ખૂટ, કમરપટા, ટેબલ, પુ-
 રણો, મેજ, કોચ, લાકડો, છત્રી, મોજા, રમકડાં વિગેરે
 વિલાયતી બીજાં આપણા દેશમાં આવેછે, તે આપણે
 ધણી રાત્રી ધર્મને અરીદીએ છીએ, કેમકે તે બીજાં દે-
 શવામાં ધણી સત્સ માણસ પડેછે. પણ દેવદેશી ભાડાને
 એવીને ઈચ્છા પતીજ નથી કે, પરમજ્ઞાન રૂપા કરીને
 આપણા દેશી કારીગરને આપે સુધારે. કે તેઓ એવી
 બીજાં બનાવતા થાય, વળી મિલકતી રીતેવામાં બધાં ખર્ચ

તથા નાના ગામે મા જુજ ક રીગરે સુધરેલા છે, પરં
તુ અમર વિલાયતી કામ જેવું ડેળ તેમનાયો ઘસ-
તુ નથી. જુજજુજ દરક હાય તેને માટે જે ચીજને
વિદ્યારને દશા બધાં આપાદતા નથી, પણ તેને પ્રિ-
ડ. રવાને બદલે નન બનાવનાર કારીગરને સારા મા-
ણતાએ નજીક બાંધાથી બનેજન આપવું જોઈએ, કે
તમે ગાદાર દેશ જોયા નથી, તેમજ તે દેશના કારીગ-
રોની નજમ પા લાગેલી નથી છતાં ત્યાંથી આવેલી
ચીજ નજર જોઈ કામ ઉઠાવો છો, માટે તમને સા-
ચારા હા; વિગેરેથી તમનું મન રાજી થઈ સારી કેળવણી-
પર મન દાડાએ એ રીત અમરમારક બાપણી કરવા
જોઈએ; અને દેશી ક રીગરેના રાજગરમાં વધારો થવા
જોઈએ આપણ ભાડેએ તેમની બનાવેલી ચીજોને
નહિ વિકારનાં રાજી ખુશીથી ખરીદવાને હમેશાં આતુર
રહેવું.

જ્યારે આપણા દેશમાં અગગાડી નહોતી ત્યારે
દેશી ભાડાના ગાડોએ દૂરનો હતો, તે વખતમાં ભાડાના
પૈસા દેશી લોકો પેદા કરતા હતા. તેની જગ્યાએ તથા
ચેકી દરપેટીની ખરજી આપણા દેશમાં થતી અ પે
લીએ, હવે આગગાડીથી તે લોકોને રાજગર ખાંજકુલ
અંધે જડ્યો. કાઈ એમ કહેશે કે જ્યાં દેશી બાડીવા-
ન, ભાડુ પેદા કરતા હતા, તેજ માફક દેશી લોકો

રૂબરૂ આતમા જનમ નોકર છે. તે પાતીકા પેદાશ પ-
 ગાર વડે કહે છે. અંખી પણ વપાઈ દરોઆઈ કરવાનું
 છે કે રૂબરૂ કંપનિ એ આજગાડીના હકદાર છે, તેથી
 આડાની ઉપજ પૈકી કેશા નોકર આકર પિંગેરનો અ-
 ર્ય આઠ જતા આકીનુ મન જે નકા રહે છે, તે આ
 દેશમાં રહેવાનું નહિ. ને રેશી ગાડોવાનોની પેદાશ આ
 દેશમાં પતી હતી. તેજ પ્રમાણે પ્રથમના વખતમાં પારટ
 તથા નારના કાજખાનાં નહોતાં, ન વેળાએ રાંઠ, શાહુકા-
 ર તથા સાધારણ લોકો હુંડા, પતી તથા કાગળો અ-
 પીઆ લોકો સાથે એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે મોકલ-
 તા હતા; તથા નાણાંનો અપેજ પણ આજગાડીમાં લોકો
 મારફત આવતો જતો હતા. ને સંપે વાન હાલમાં મંદ
 પડવાથી રેશી લોકોની પેદાશમાં ઉપરમાકક ગુજરાત પહોં
 ચેલું છે. અમારો જખવાનો હુણુ એના નથી કે આજગા-
 ડીમાં ન જોસવં તથા પોરટ મોર્ગે કાગળો નહિ મોકલ-
 વા, તથા તાર મારફતે કામ નહિ લેવું, તેમતો જોજ
 નહિ. પણ એ કામો ઉમંગથી કરવા જોઈએ. કારણ કે
 પ્રથમ આજગાડી નહોતી. ત્યારે દુર પંથે જવાને માણા-
 મુદત તથા અરમ જાગતો હતો. કાગળો માણા મારફત
 પહોંચતા હતા. નાણાંનો અપેજ સેઈ જવા બાજબામે
 ને રસ્તે કેટલીક તરફની હરફત પડતી હતી; તે અંખ
 પૈકી સર્વે વાતે માણે શબ્દાકારક થઈ છે. મરતું રેશી

ગુજરાતમાં લોકોને શુભારી તથા પાને સુધરી હિંમત તથા
 ખાડાદુરીથી હરેક હુંતર ખાખત મોટી કંપનિઓ કરા-
 વવી જોઈએ. એટલુંજ નહિ. પણ લોકોને સખત સુ-
 નના કરવી મુનસબ છે કે હું રોજમાર મંદ પડ્યો,
 માટે મમારે નિઝયમો થઈ વેહમમાંને વેહમમાં આધ-
 યાનો મારફત કરમા અશી રહેવું ન જોઈએ. વિલાયત
 પિયરે ખાતલ સુખરેલા રેશના મોકો જોવી તરેહથી બહો
 લાખ પાંચે રૂ રેશ મુસાફરીમાં કરી નવી નવી યુક્તિ-
 આનો શાખ કરી પાનના મુજકમાં પ્રખ્યાત કરે છે;
 તથા રેશનથી ખોલ પ્રાણી તરેહના કાપદા છે. તે સે-
 વાને પ્રકશા તો હમાણા ગહાલ છે તે કરના થોડી મુ-
 દને વધારે બે હાલ પ્રશા. એમાં શક નથી. માટે હિંમ
 નવાન થઈ ખાડાદુરીથી વિલાયત જોવા મોટ મોટા હું-
 તરો રેશ જોવા, તથા ત્યાંના કૂત્રો શિખી લાવવાને
 તૈયાર થઈ જાયો. પંહુજાના જમાનામાં આજગાડી ત-
 થા આજખાટ જોવા લાંબો મુસાફરી કરવાને સાધનો ન
 હોતાં, તથા પ્રાચીન, મુસલમાની પિયરે જુલમી રાજ્યો
 હતાં તેથી રેશમાં લઠાઈ ટેંટા તથા ખખેડા ચાલતા.
 તેથી કરીને પરદેશમાં કરવાને મુસાફર લોકોથી ખોલકુલ
 અની શકવું નહોતું; પણ આજના વખતમાં દયાળુ ઇ-
 એજ સરકારના રાજ્યથી સર્વે તરેહની સગવડો છે.
 માટે આ અવસર જમા રેવો ગહિ.

દેશી કારીગરો વિગતે ખીજા દેશી ભાઈઓના ઉ-
 જોગન મળવાને માટે અમારી એટલોટ ભાડામાણ છે કે
 રવરેશી બૃહસ્પતિ ભાઈઓએ આજળ લખ્યા પ્રમાણે.
 કવાણ કરવી જોઈએ; કેમકે આપણા દેશમાના લોકોના
 તથા ખીરે ખીરે હુજાર અને કારીગરીનો નાશ થાય છે,
 તે એટલે સુધી કે આપણા હિંદુસ્તાન દેશ પૂર્વે યજ્ઞ,
 હુજાર, કળા, વિદ્યા ઈત્યાદિક માધનોનાં સૌખ્ય નાશ
 અને અહીંઆનો બાણનો હતો, તે આવકાળ એટલે
 અથો ખુરી હાલતમાં આવી ગયો છે કે પ્રાચીન વ્યવસ્થા
 એકે વાત રહેલી નથી. ગાંઠે તે સારા પાનાપર લખા-
 વાને એટલોટ ઉપામ ત્રણાય છે કે, મોટા દાહરેમા પ્ર-
 પચાત આખરેદારએ આ કામમાં આગેવાન થઈ દેશ
 કલ્યાણકારક મંડળી સ્થાપન કરવી જોઈએ; તે દર અ-
 કવાડીઆનો હરેક વાર સુકરર કરો તે દિવસે સખામા
 ખીરાત્તવં જોઈએ. પછી જેવી રીતે યોગ્યના, તે પ્રમા-
 ણે મર્ગદર્શક રૂંડ કી નાણાનો અપેક્ષા એકઠો કરવો
 જોઈએ. તે અપેક્ષા એવા પ્રજાનો પરમમા લેવાનો
 કે, આ અરચા પ્રકરણોને કાઈ સરસમાં સરસ અંથ બ-
 નાવશે તેને અમૂક રકમ ઈનામમા મળશે, એવી જાહેર
 અખરો દેખાવનાં જોના તરફથી અંથ આવશે તે પસંદ
 પડે તો કરાવ પ્રમાણે ઈનામ આપવું જોઈએ.

આમકી કાપડ વિગતે વેપારની સીલો આ દેશના

બોડો પાતપોતીકા શેઠુશમાં તથા અવનુષ્ઠાના ગામ
 કામ્યામાં કહી કહી જાતની ખનાવે છે, તેના અચ્છી નર-
 હયા શોધ કરી વિગતવાર ખખરો ત્રિવિધ કરવા જોઈ-
 એ, કે તે લેવાને રવાના બાઈએ લક્ષ રાખે, સુતાર
 દરજી, લેહાર, કડીયા તથા ઝાંચી, કુભાર વિગરે કારીગર
 ૨ સોકાને ખાલવાથી વિલાપનો વખ તથા કેશી કમનું સ
 રસ કામ શિખવાને સખત બલામણ કરવી જોઈએ, અ
 ને તે ઉપરથી જે જાઈ સરસ રકમ ખનાવે, તે એવી કે
 ખખરો વિલાપની માંજ દેવી નહિ, પણ તેથી કાંઈક
 લેનાતા હોય, તેવાજ તેજ રકમ ખરીદ કરવી જોઈએ. દર
 વખત બોડી મુદતમાં ખરાબર સુખરી જઈ રિજ પર્સે એ
 જ ખનાવવા શિખી જાય, તે પખતે મંડળાએ તેને મા
 ન આપી ઘટારત ઈનામ આપવું, કારણ કે આવી તરેહ
 થી કારીગરને સાખશી સાથે વકરે વધારે થશે. એટલે સારો
 પેઠે લક્ષ હઈ પાતાના કામપર ખડુ ખારીક નજર રા-
 ખી સુખરી જશે સિવાય પાતાના ગામથી દૂર પંથ હપર
 ખીજી જગોએ જ્યાં સરસ કામ ખનવું હોય, ત્યાં જઈ
 શિખવાને પણ એ બોડોને હમેશા બલામણ કરતા રહેવું
 જોઈએ; તેમાં બાહર મુસાફરી કરવા જોગી. જોનામાં
 પેસાની તાકાત ન હોય, તેવા કારીગરોની ખુશી સાથે
 આ મંડળીના ભાગ થએલા કુંડમાંથી ઘટારત નાણાની
 રકમ બાહરે ખરીદવી જોઈએ. એમ કરતાં કોઈ સખસ

ધ્યાન આપવાને અશક્ત હોય તો ગુદલે મુદલ પાછા
 આપવાની સરતમાં આપવા જોઈએ. કદાપી કરતો લે-
 વાળી ના જુશો ખતાવતો તેને માફ ખાતે સમજા
 આપી જમાના મુશ્કેલીયા પાને કારાગરના કમખા હુ-
 શોઆર થઈ આપવાન અવાધસ રાખતો હોય, ત્યા
 રવાના કરવાનો જોઈવાજ કરી આપવામા અકબું નહિ.-
 શહેરના પડખા પર તથા થોડે દુર નાના નાના ગામમાં,
 હોય છે, તે હુંકો વરતાના ગામમાં પાણ ધાણ કરીને
 બે ચાર ભણા માણસો સમજદાર અને આખરદાર હોય
 છે, તેમજ પાત પોતીકા ગમમાં ગામઠી લોકોને હરેક
 પ્રસંગે એટલી ભજામાણ કરવાની કામોસમા રહેવું જોઈએ
 કે, આ દેશના દેશીએ ખનાવેલા હરેક ઓળ ખાતના
 સુધી ખરીદવી; તથા ગામઠી કારીગરોને હુનર શિખવાની
 શિખામાણ આપવી. તેમા કોઈ કારોગર માણસ મોટા
 શહેરમાં થઈ હુનર શિખી આપવાની અવાધસ ખત-
 લાવે, તો તેને નજીકના મોટા શહેરમાં દેશ કલ્યાણ
 કારક મંડળી રથાપન થઈ હોય, ત્યાં એક રૂકા સાથે
 જાકલી દેવો. પછી તે મંડળીએ આવેલા માણસ સાથે
 વાત ચાત કરી જોવી યોગ્યતા નજર આવે તે પ્રમાણે
 તેને જોઈવાજ કરી આપવી જોઈએ.-કદાચ કોઈ એવી
 કલ્પના લેશે કે આટલી ખજા તરફી લેવાથી આપણને
 શું ફાયદો પનાર છે? તેને જુલાખ એકે કે દેશનું ધન

દેશમાં રહેશ, તથા દેશાં ભાઈ પૈસાદાર હશે તો પરાણવા
 નથા મરવા ઢાંણા વિગરે હરેક પ્રસંગે દેશમાંજ અરમ
 કરી નાખા વાપરશે. તેમી કરીને જોનો જોવો દેશમાં
 તેવો બીજો નવો ખરીદ કરશે, તે સર્વનો દેશમાં કા-
 થંત છે. -- હવે આપણા દેશાં ગરબો ખાટી માલ મ-
 લમાં તથા એક આરામમાં ગરક થઈ દેશનું કેવી
 તોહના કન્યાઓ થરા, અને દેશના કદમાંજ આપણું
 કદમાંજ છે. એવો તર્કશક્તિન પડેમાલના નથી. એવું
 તારે છે કે આપણા આપ દા. જો નાણું નો અપેક્ષ આ-
 થણું મટે મુદા ગમેલ છે, અથવા નમુક અપેક્ષ
 આપણી જાતે પેદા કરેલા છે. તે વડે સુખથી જીવેલાનો
 ગુજરે થરા. બીજાને માટે આપણને શું ગરબ છે? જોમ
 થવાનું હશે તેમ થરા. એ વિગરે થણી તોહના નિર્બળ
 મનસુખાથી પોતાનો ગીજન તર રાખે, પણ ઇતરની
 ગતી ન્યારી છે. ધન જતા વાર લાગતી નથી, ધનવાન
 નિર્બળ થઈ ગમેલા થણાએક નજરે જોવામાં આવે છે.
 પરંતુ પરમિતરની ખરી કૃપા આ ટુનીઆમાં જોના ઊ-
 પર થાય તેજ મદગુરુસ્થ થણાય છે. જ્યારે અંટલા
 બધી પરમિતરની કૃપાને પાત થયા, ત્યારે તેમજી ઊપ-
 મુજમ નિર્બળ મનસુખાથી બધું દિવસ મત કાઈ વખત
 ન કરવા જોઈએ, હરેક રીતે દેશ કદમાંજના તથા સુ-
 ખમાંજી માત્રની પોતાની જાતે શાખ કરવી અથવા

જેડા જગા વિદ્વાન માણસોની મંડળી ભરી બસવું, તેમાં
 તર અસારનો વિચર કરી બપોળો કરવા, દરમ્યાન જે
 વાત ઠીક લાગે, તેને માટે પોતાના શક્તિ પ્રમાણે તન,
 મન અને ધનને વાજબી અર્પણ કરી આ દુનીઆમાં
 પોતાનું નામ અમર કરવું, કેમકે મનુષ્ય દેહ લીધે જી-
 ઝર છે તેનો બોલકુલ ભરેલો નથી, ફક્ત સદ્ કર્મ
 અવવા પરાકાર આપણે હાથે પાપ, એજ આ દુની-
 આમાં નહીં મેળવવાનો છે. આ હકીકત આપણે હિંદુ-
 રતાનને જાણુ છે ખરી, પણ તેના વશ થઈને શરરાતને
 વધારે નિધા પડ્યામાડવાની છે. ને આશા છે કે પોતા
 પોતાના શહેરોમાં સદગુહસ્થ લોકો દેશ કલ્યાણ કરી
 મંડળીઆ ઉત્પન્ન કરી વિપ્ર પ્રમાણે વર્તવાને ચૂ-
 કરી નહિ.

ગુપ્તો કે ઇંગ્લેન્ડ લોકોનો મૂલક પશ્ચિમ દેશમાં
 આપણા દેશથી ઘણે દૂર પડ્યો છે. ત્યાંથી આવે આ-
 પણા દેશમાં રેલગાર વડે પસા પેદા કરે છે. પણ તેઓ
 ઘણું કરીને પોતાનાજ દેશની ચીજોને જ વેચી કે લેઈ. પોતાક
 તથા આવના રાટલા વિગરે પોતાને ઉપયોગી હશે
 ચીજો પોતાના દેશમાં જ બનેલી હોવાથી ખરીદ લઈ લા-
 વેઈ. આજી આજના આપણા દેશની કાંઈ ચીજ ખરીદવી
 પડે નો ભે છે. માટે વિચારી ગુપ્તો કે તેઓ કેટલું અણુ
 દેશાભિમાન રાખે છે, તે આપણે પણ જાણ કરી નેચા

રવાર તેવા ધરાને વિમાર કરવો જોઈએ.

ઇંગ્લેન્ડ લોકો આપણા દેશના વતન કાર નથી; તમા આપણી નાત જાતના પણ નથી; પરદેશી છે, તેા પણ આ દેશની પડતીજોઈ પણેપકાર અર્થે આપણા લોકોને સુધારવા સરકાર પાસે મોટા ખર્ચ કરાવી દરેક ટુકાણે નિશાળો સ્થાપન કરાવે છે. તેમાં ગુજરાતી, મરાઠી, કાશ્મી, ઇંગ્લેન્ડ, સંસ્કૃત વિગર તરેહતરેહનું અમુલ્ય વિદ્યાદાન આપે છે, તેા ધારત છે કે દેશીલોકોએ એ પણ પોત પોતાનાં ગુણ પ્રમાણે દેશી લોકો સુધારવાના ખતતા ઉપાસો કરવામાં હાશલા થઈ આજેવાન થવું જોઈએ.

દેશી કાનીગર ને ઉત્તજન.

સલા છઠ.

કોઠો સ્વદેશી તમે,	હવે શું સુધરે રચા છે;
નિશ દિન ધનનો નાશ.	અતી શુ ઉઘી ગયા છે;
ઉઘમી પુશપખંડ,	કરે છે ઉઘમ જાઓ;
તે દેખીને તમે,	દિલમાં કપમ નવ લાગી.
આ મધું તમ શૂર,	તૂર કપા મધું તમાર;
લલિત મહુ લુંટાપ.	ધામ શું તે કંઈ તાર;
મધુ સોન તમ તણ,	પહેમને વળગ્યા તાણ;
મધુ આ ધારે ધોર,	નથી રવિની રાશનાઈ.
તકલાકો સો માણ,	લેવાને હાંમે ધાવ્યા;

દેશી અળગો કરે,
 મીનાઈ અળકતો માલ,
 ધોઆ જોગીવાર,
 ગુઝો સાટીનની જાત,
 દેખી તેનું રૂપ,
 પાણી ધોસો ને વાર,
 ગાંધી પડી જઈ રંગ,
 પછાથી એક સર્વ,
 ફાકટ પેસા ગયા,
 તે અદલે જોઈ જાત,
 દેશી અમદાવાદ,
 સાટીન કરતાં તેહ,
 વળા ટકાઉ તેહ,
 ઇંદ્રવરણા કૂળ જોઈ,
 પાછળથી પરતાગ્યા,
 ખીજો હાખલો ગુઝો,
 રાજનગર રેશમી,
 વિલામતી વર્ષ માંય,
 નવ આવે કંઈ કામ,
 દેશી ધોનીઆ ગુઝો,
 ત્યાં સુધી તો દેકે,
 પછી ગોઠકા યામ,

સુખીઆ શેના યાગ્યો,
 દેખીને દિલથી માહ્યા;
 આખરે દેખી રાખા,
 અળકતી જાળી ફાંસે;
 લેવાને મનઃ કાસે,
 અરાખી તના ગારે;
 લાખરા નારખી ગાણાશે,
 ત્યાં અખરે છે કેવડ;
 વચ્ચ નહિ લેવા જોવા,
 ઉંચી ગજાઆથી કરી;
 સુરતમાં ખાને વાંચરી;
 વધારે નહિ મલ વાળી;
 ધુમ્મધી યામ રૂપાળી,
 માહી શુ નેને રહ્યાછો;
 તમે શું ઉંધા ગપા છો?
 ધોતીયા કરે લેઈએ;
 નેધી હજકા નવ કહીએ,
 ફાટીને ઓરા સામે;
 પછાથી તેહ જરાએ,
 વર્ષ એ સુધી માલે;
 ફેશ ફેશ નવ હાલે,
 દેશીઆ કરા આઈ;

તુર્ની દેશની રીત,
 કહો નમે જો કહી,
 રૂપમ જાડું બહુ પોત,
 નાગપુત્રો પોતા આ,
 કુમ મે જીજી પોત,
 સરસ જીજી બહુ બને,
 વિલાપતીયો તેહ,
 પાણી તેને ધનવાન,
 ગરામ પાસે નહિ દ્રવ્ય,
 પાણી સમજાં ધનવાન,
 વિલાપતીને મોહી,
 કંજુસાધનું કામ,
 આધળી દામને મોહી,
 પાપ વડોદરા તાણા,
 નહિ ગણતા તુકસાન,
 વિલાપતા મજ મજ,
 અંદરી દુપટા ચીરી,
 કોર પ્રાણવ તજી દેઈ,
 તે તણી કિંમત તાણા,
 ધાણીએક ચીજો જીએ,
 રસી ઉંઝા વિચાર,
 જ્યાં નથી શાભા તણી,

નથી કંઈ એમાં નવાઈ,
 દેશની કિંમત ભારે;
 તથી અમ મનડું હારે.
 નયનથી ભાવેજોજો.
 (જોઈ) પછીથી તેને મોજો.
 ધોતીઆં અમદાવાદે;
 કિંમતમાં કહીએ જાદે.
 માનથી ભાવે લેશે;
 જોઈને અજગ્રો રહેશે.
 દયાન નથી તે પર દેતાં;
 હમેશાં તેને લેતા.
 આમ નવ એમનું ખારે.
 પાંચો એ માલ નકારે
 શેઠાઆ અમીર અસાન,
 ખરા દેશાભિમાની.
 નજરમાં તે નવ લાવે,
 અંગરખાં કરાવે.
 પોતને કામ લેતા;
 દેશમાં પૈસા રહેતા.
 નથી એ શાભા મારે;
 સેવી મજબૂતી સારે.
 કામ ત્યાં શાભા પેજા;

જ્યાં મળખૂતી કામ, ત્યાંય મળખૂતી ન રેજા.
 જુઓ તાળાં આ વાર, વિજાપતી આંખ આંખ;
 લગભગ આના સોળ, સુધી કિંમત કરશાવે.
 મળખૂતી નવ જોઈઃ આવધી તેને લ્યોઈઃ;
 દેશી મળખૂત ધણી, પેખાને અળગા રાહો.
 ખરાબ ધાંચે તેહ, જુઓ જો વારે વારે;
 ફૂંચી ખોળ મજ, તેહની જુઓ હળાર.
 ધરકું તેની મીંપ, જુઓ તે કેવા જડે છે;
 ફરજતાં છરી પડે, તરત તે નિકળી પડે છે.
 તેવા તાળા પકી, ચોરીઓ ધાંચે આઠી;
 અતે આઠારડો, દેહ રે ફૂંચે હાઠી.
 તેનાના તે ધણી, જોશયર જનખહુ બાજે;
 એક આમકા પકી, તોડના વાર ન હાજે.
 પાણ આપણ આ વાર, પસંદ સૌ કરીએ તેને;
 દખાવમાં તે જોળ, સફાઈ છે આઠાં જોને.
 ફૂંચે જુઓ જાં જામ, અખાતી તાળા કેનાં;
 મળખૂત જાં ખતઃ નહિ તે હપર જવા.
 દેશી ફરીમર જુઓ, શિખ્યા મહી છેતરાવડે;
 જુડી બાબડો ફરી, બાકુ કબજ કરવાડે;
 જામનગરના જુઓ, માસ છે તાળા કેનાં;
 ફૂંચી જનેપએ રડે, પળા ઉપરે નહિ તેના.
 મળી જુઓ જુઓ, મળખૂતી તેની કોઈ.

જ્યાં મળખૂતી કામ, ત્યાંય મળખૂતી ન રેજા.
 જુઓ તાળાં આ વાર, વિજાપતી આંખ આંખ;
 લગભગ આના સોળ, સુધી કિંમત કરશાવે.
 મળખૂતી નવ જોઈઃ આવધી તેને લ્યોઈઃ;
 દેશી મળખૂત ધણી, પેખાને અળગા રાહો.
 ખરાબ ધાંચે તેહ, જુઓ જો વારે વારે;
 ફૂંચી ખોળ મજ, તેહની જુઓ હળાર.
 ધરકું તેની મીંપ, જુઓ તે કેવા જડે છે;
 ફરજતાં છરી પડે, તરત તે નિકળી પડે છે.
 તેવા તાળા પકી, ચોરીઓ ધાંચે આઠી;
 અતે આઠારડો, દેહ રે ફૂંચે હાઠી.
 તેનાના તે ધણી, જોશયર જનખહુ બાજે;
 એક આમકા પકી, તોડના વાર ન હાજે.
 પાણ આપણ આ વાર, પસંદ સૌ કરીએ તેને;
 દખાવમાં તે જોળ, સફાઈ છે આઠાં જોને.
 ફૂંચે જુઓ જાં જામ, અખાતી તાળા કેનાં;
 મળખૂત જાં ખતઃ નહિ તે હપર જવા.
 દેશી ફરીમર જુઓ, શિખ્યા મહી છેતરાવડે;
 જુડી બાબડો ફરી, બાકુ કબજ કરવાડે;
 જામનગરના જુઓ, માસ છે તાળા કેનાં;
 ફૂંચી જનેપએ રડે, પળા ઉપરે નહિ તેના.
 મળી જુઓ જુઓ, મળખૂતી તેની કોઈ.

राक्षस सरणी बन,
 अ नख पही लजी,
 बिजायतीथी सत्त,
 नरनना सागु नजी,
 तेनु मापुं पात,
 अ शु सारी रात,
 पपते वरस यमाफ,
 हरहे. वापहे तेह,
 आर इपोमा नजी,
 एजाणा पातने नहि,
 ते अवसर निर्लज,
 नधी शुं कारीमरी,
 उंटाबी नहि वेश,
 परदेशो ने मोही,
 कजुं करता काम,
 का पुणेना पडे
 वसर वंठि रेलने ताजा,
 नपटाक सुरत ताभुं,
 जुहा माय समाय,
 तेनु मण्डि सुन,
 माहे म्हेमरा भा.म.
 ज्येथा काही मरी,

कही नव तने मोडे.
 पोमरी तागा जी;
 माहे नव बी परदेशो.
 हवे तमे पात विमारी;
 नग्न देवाये नारी.
 रिसे रुधरेजा वननी;
 नग्राय सौ शुद्धि लननी;
 हरेक जेधम पा भासे;
 रकम मक वषे कशी.
 मे ही रुपीमा परयो;
 पायापर प्यान न मरयो.
 देशना मज्जल वाला;
 परि मर पट्ट करनारा.
 फरोवन नांना नने;
 हांग नाहि मगमा नने,
 हाहा सहिता यतहे झापी.
 नमुना करे सागी.
 विश मर मल मल करता;
 परदेशीना मित हरता.
 कातता प शु तोडे;
 कातता वसाने डोडे.
 देशना सौ जग पाभि;

મોઢે ઉઠે વીર,	ધ્યાન દેા તેની સાથે.
રૂકે હાજનું રાજ,	માલ જરીએ નવ લાવે;
કરે ગમે તે કામ,	હામણી દેશ દિપાવે.
કારીગરનો સુખે,	અરત થઈ રાત પડેછે;
પ્રદિન પાશે સૂર્ય,	દિન હમણાની પડેછે.
મોઢે જીને વીર,	ફાપ સૌ પડતા કાળે,
કેશવલાલની આઈ ઉપર,	સૌ ધ્યાનજ આપે.

પ્રકરણ બાળુ.

કુળવાન વિષે.

બાળુ લગ્ન પપાનો મળ હેતુ વિચારી જોતાં, થાણી
પરી જમાએ કુળવાનપણું માના હાઈ તેમાં ફાસાવાથી
એક કુધારો કેટલાએક નાતોમાં પેસા ગયેલા છે. કેમકે
ધણક કેટલાં કુળવાન વર મળવાને આગળ ઉપર હર-
કત થઈ, એમ સગળ કન્યાના તરફથી કાઈ કુળવાન
પુરુષની સ્ત્રીને જન્મવેતી દેખીને તુરત આજક પેટમાં
છતાં સગાઈ કરવાનું ચુકરે કરી દેછે, ને તેમના ધારવા
પ્રમાણે છોકરા છોકરી અપતર્યા કે જોડી ઉમરમાં ઝટપટ
પરણાયો દેછે. જુઓ, કે એમાં કેટલી ચૂકછે? કેમકે
બાળકનો ઇશરી નિયમ પ્રમાણે પ્રસવ થએલો નથી, તો
આજળ જોટપણે સુણ દોષનો પરિણામ કેવો જાય, તેનો
તો વિચાર થાયજ શાનો? એ વિચાર કેટલાએક જોર

આજ ભાણી કુળને આપણા લોકો દિન પર દિન વા-
પરતા જાય છે, તે વિશેનો એક સુબો દાખલો નાંચે
સુઠવ્ય જાણાવીએ છીએ.

પાન.

ભાણીદાસ.....એક શેઠ, પોતળવદ ..નગરનો એક
આજે કુળવાન શેઠ.

વંદુમખાઈ.....તેના બીજા કાકાઆઈ.....તેની બીજી
મગનલાલ..લપાડદાસનો

છોકરો, જાકળીઆ...તેનો છોકરો.

હિરાગવરી.....લપાડદાસ

ની છોકરી.

ભંગીદાસ...શેઠનો સાળો.

સ્થળ લપાડદાસનું ઘર.

વંદુમખાઈ.

હાં સાંભળો છો કે? મગનીઆના પાપા..આપણા
હિરાગવરી અગીઆર વરસની થઈ ને આશુ વરસ ખેડ
હવે નિશાળે શેઠ ભણવા જાય છે. મોં છોકરીઓ કરતા
ભણવામાં સરસ છે અને રૂપે પણ ઠીક છે. માટે આ-
મણે એને સાથે ઘેર પરણાવવી જોઈએ. તે બાબત હું
આપણી બધી જાતમાં પર જોજીશું, પણ આપણને
જાણ્યો આજે એકે કાઈ નથી. ફક્ત આપણા ઘરનો

હિનારો પાનખરેલા કુટુંબમાં છે, તેમના આઠ દશ
બહેના કોઈને ત્યાં વર નથી, એમનો એક દોકરો દશ
વરસનો ઉમરનો છે ત્યાં વીણા ફરે, તે ઠાંક થાય, જોયે
છોકરા મોટા થઈ.

જા પાડારા.

એ છોકરો દશ વરસનો ઉમરનો છે તે આપ-
ણી દોકરો આર વરસનો ઉમરનો એનો હાથવર (મહે-
રુ) થાય.

વડેમખાઈ.

કળેકું પડવાનું હોયતો ભન પડા પણ આપણી
આપા નાતમાં આપણા કુટુંબના કન્યા સુતરે એવો
ખાલો કળાઆ વર કોણ મેં? બાળના છોકરા મોટા છે,
અને ભણના પુત્ર આર શક છે નાપણ, આપણું ઉનારો
નહિ એટલે શું કરવું?

જા પાડારા.

એ છોકરો નિશાળે નાથઈ? ને કાઈ નિશાળે
ભણે છે કે નાઈ? વળા સ્વરૂપે કેવા છે? તે પણ માર
તથાસી કોપડાવવું જોઈએ.

વડેમખાઈ.

શું? કુળવાનના કોઈએ જોયો ને વળી ભણેલા, એ-
કોઈ ઉમર મોટો, કાળો મેવું તો કોઈ ભણે નહિ.

એના હાડકાં પાશરાં જોઈએ. એ પે.ગળચંદ શેઠ જાતે
કાંઈ બહુલા નયા, ને અફીણ ખાય છે. ને માંજી પીએ
છે. ને મધો શેઠગાર પણ બરાબર કરતા નયા; તે
પણ આપણા કુટુંબમાયા એમને રૂપાઆ નવસેં પશ્ચાત્તા
ભરા હન્ના આપેલા છે. ત્યારે ને ધરડા શું મુખ હતા?
કે તેમણે તમારા દેવો છણકા (અળ.) કર્યા નહિ. તે
વિશેની તમારે ખાતો કરવા હુાય તો મારો બાઈ ભં-
ગીદામ છે. તેને મેં કહેલું છે ને આવશે એટલે પછી
જોજો કે તમારી ખાતો થશે. (એટલામાં ભંગીદાસને
અવના જોડાને)

ભંગીદાસ.

આપો ભંગીદાસ. આપે ક્યાંથી દુસસ લીધા. કે.ઈ
હકાડો ધર તરફ આવતા નયા, ને આજે અમર ધર
પાસન કર્યું

ભંગીદાસ.

શુ આવીએ જયા. અમે કાંઈ તમારા તંપા અ-
નના દોડા છોએ? હું માર ઘડી હકાડો ભરે તો હર
શેઠ સુતો ઉઠું. ત્યાર પછી દાતાણ માર્જાને ફરામન
જરાં માર ઘડીવાર જાગે છે. પછીયા કમુઆ પાને ભાંમ
રખડવા એસું. તે પાછલો પહેર ઘડી જાય છે ત્યાર
ખાંમ પી જમીને આરામ કરેલું. તે ઉઠતા ઉઠતા છેક
સોજ ઘડી જાય છે. મારે આખાં હકાડામાં દુસસ મ-

જતી નથી.

ભાઈડાસ.

આજ ભાગ પીધી છેકે નાહી?

ભાંગીદાસ.

આજનો મારી બને બને મારી ભાણી બન હું.
રામચરીનો વિવાહ કરવાનો મનસુખો કરવાને માટે હમ
સાંજ ઉપર અત્યારે આવવાને કહ્યું. તમારું કંઈ ભાગ
અધોજેઠ મારી બાઈને આવેલાયું.

ભાઈડાસ.

આપણી હિરામચરીનો વિવા કરવાનું તમારા બેન
પ્રેમજીમંદના છોકરા બાઈળીઆ વેરે કહ્યું છે. પણ તે
છોકરા ઉમરમાં નાનો તથા થોડા રોજ પગ ને માથા
બધું છેકે તે કાને જરામંદ બહેરો છે. તેમ સ્વરૂપે કાંઈ
સામાયમાન નથી. ને મારકુટ કરીને તેનાં માથાપ નિશાળે
માકલે છે, તે પણ જલો નથી. માટે તમારી સલાહમાં
શું આવે છે.

ભાંગીદાસ.

શું? તમે તો એવકુદ છો? તમારા જોવા મુખ્ય મે
હુનિઆમાં કાંઈ નથી. કુળવાન પર શોધવાને મધી જ
તરાળે કરવી એ કાંઈ બને છે. એનો આજ્ઞા મોંઘીને

તેમની આંકસે આજ ને આપ હાથનું નામ કુખાવવા
બહા છે કે છુ? માટે અમારી સલાહમાં તો એમ આવે
છે કે તેને બાલકુલ પુછવું ન જોઈએ, ને એ કહું મસાહોરી.

ભંજીદાસ.

તમે તો કહો છો તો હીંક છે. તેનું કહેવું આપણે
ક્યાં કરવાના છાએ: અમથું પુછવામાં આપણું શું જા-
નાર છે. હીંક છે હું પુછી લેઈશ. પણ તમે પોત્રજમંદ
શકને ત્યાં જઈ પૂછજી પેટુરામણીનું પુછી નહીં કરી
આવજો. (ભંજીદાસ પોત્રજમંદને ઘેર જાય છે.)

મધ્ય પોત્રજમંદનું ઘર.

પાત્ર.

પોત્રજમંદ... .. એક કુળવાન શોક.

કુશકાબાઈ.....તેના આં.

ગોકળીઆ.....તેના છોકરા.

(પોત્રજમંદ ભંજીદાસને આવતા જોઈને હાથ ધાય
છે ને બંને બેઠા પછી નાચે પ્રમાણિ વાનચાંત કરે છે.)

પોત્રજમંદ.

આપો ભંજીદાસ ક્યાંથી આવ્યા?

ભંજીદાસ.

મજબૂરમાં ત્યાં જ બાઈ રેવા હતો હતો. મજબૂરમાં

તમારા તરફ આવીએ, ને કાંઈ તમારે પાણું કમ છે.

પોગળમંદ.

સુખી જી કામ હોય તે કહો.

ભંગદાસ.

અમારી બેન વહેમખાઈની હાકરી હિરાબરોનો વિવાહ તમારા હાકરા માથે કરવાનો મનસુખા છે. માટે પશુ પેહરામાણના બાલ આલ કરતાં બંને પક્ષે એક મનસુખા થાયતો વિવાહ કરીએ.

પોગળમંદ.

શુ ભપોડાસના હાકરીના વિવાહની વાત કહો છો? નેમનો હિતારોતો આપણી આખી નાનમાં અમારા કુટુંબ ચિવાય બહુ કાંઈ જગોપર નથી? માટે તે અમારે પેર કયાં વગર ક્યાં જવાના છે. પણ તમે આખ્યા છો તો ભલે પાણું ફાંપ્યા નયમે પશુના ભઈશુ, ને હવે તરનાં સવાઈ દોડાઈ વખારો તમારે માથે.

ભંગદાસ.

આપના ચીરંજીવ ક્યા છે, તેને જાણાવ.

(પોગળમંદ ખૂબ પાડીને પાતાની આંને કહે છે, ચોકળીઆને સંધને ઉપર આવ.)

કુશલીઆઈ.

શુ છે? આ આપણા ઝોઠળીઆને લેઈને આવું છું.
પોગળાએ.

આ ભંભીદ મ આપણા ઝોઠળીઆને ગિપાઈની પાત
લપોડશ ને તપાયા પુણ્યા આપેલા છે. તેમને ને પ-
કણના રૂપીઆ નવર્સ અતલાવ્યા. એમની બરણ હરેતા
કરશે, ઝોઠળીઆને લોયા છે. મારે લઈ આપણા મેં તને
કહ્યું, તેથી તુ જલદી લાવી ત સાકં થવું.

કુશકીઆઈ

આપણે કુશવાનને ક-પાનો શો તોરે છે. અક
કરતા એકવાંશ આણ્યા પછપાટે નેપાર છે.

ભંભીદાસ.

(ઝોઠળીઆને મુખ પાડીને કુમ છે એમ પુછે છે,
પણ તે જરા ખેલુએ. ગટત થીડીવાર પછા કાંક છે એમ
કહે છે.) આક પોગળાએદન કહા છે, ને પકણનું ન-
જા કરે.

નવર્સમાંથી કુશકીઆઈ ખોલા કહે છે,

પકણના એમને રૂપીઆ નવર્સ કયા, તે મથેથી
એક પાઈ પણ આછો થવાની નથી, તેમને હથ વખત
બરણ હોયનો કરજો, નહિના અમે કાઈ પાટ જોઈ
એસી રહ્યા નથી.

બંગીદાસ.

શકારી તમે કહો છો તે ઠીક છે. પણ કન્યા કેવી
મુશ્કેલ સુરત રૂપાળાને ભાગી આવી ડાહી છે. અને તમારો
છોકરો કાને જરા ખેડે છે. કન્યા જેવો રૂપાળો નથી,
તે બચ્ચા પર પણ લક્ષ્ય નથી. ઉમરે નાનો છે; અંગુલ
નહી, પણ આજ કાલના ઇંગ્લેન્ડ સરકારના રાજ્યથી
દાર દાર નિરાળા થઈ, ને જીવાનોમા છે. કરા ઇંગ્લેન્ડ ભાગી
ગયેલા નેવા તરફનો કુળ પુજના પહેલ મુદલ રાખતા
ગયા, પરંતુ આપણી ક્ષણે છે ત્યાં સુધીનો કુળવાન
વર બેના વગર છટકો નહીં, માટે આજનો સમય વિ-
ચારીને કાળે ધરાવત કહે.

પાગળચંદ.

એ તમે બધું કહ્યું તે અરે છે. પણ હંમેશાં નાજ્ય
કેઈ અજ કાલનું નથી, ઘણા પરસ થયા છે માટે
અમને તો અમારા ઘરડાએના પટે અમારી આજ્ઞાના
આજ્ઞાપ આપાં અરમ, સુરત અભણ, મૂર્ખ, હુજા, લં-
બડાં વિગરે જેવા છોકરા થાય તેમને કન્યાઓ પુલક
ગળી આવે છે, ને મજાશે. માટે તમને જરૂર હાથ-
નો કરાવે.

બંગીદાસ.

એવું બધું તમારું કુળ શાથી જાડું આવડવાર
જણાય છે?

તેમજીએ.

અમારા વંશમા છકો પેઢાએ ઘરડા હતા, તેમજી
પિયરા નાતકારનો કારખાર કરાને મોટો હોવા મેળવ્યા
હતો તથા ઘણાં પદાપકારીક મો કરી રાજ્યમરાણ્યા પેસા
પેદા કરી કિર્તિયાન ચણેલા. નેમના પછી તથા પેટી
સુધી તે કોઈએ નોકરા. અ કરી કે રોજગાર મેંધો
કરેલા નથી. પુણી હતાં તે સુતા સુતાં આપા કરી. તે
મને કમ આ મળ્યા વિશે માનપાન કરી થયેલું નથી.
ને બંદી તથા પેટીના હકોકત કહુંએ તે સાભળો. મારા
દાદા (અ.પના આપ) એક પમયાજંગલ હતા ને તમના
આપને પેટ એકને એક આ જોયા હતા, તેથી ભાણેલા
પણ નહોતા. તેમજી રૂપીઆ અગીઆરસો પદ્મણ સેઈ
જાપોડશાના પીતરાઈ કાકાના ઘરનો કન્યા જાંધેલી છે.
આદ મારા અ.પ ગુઠાજીશાહે પણ એક કુટુંબમાની કન્યા
જાંધી ને તેમના પણ પેટરમાજી રૂપીઆ અગીઆરસો
આણેલા હતાં ને પળા મારા ખુદ પાતાના ઠંબ, તથા
કાંજ હેવાજ તમે જુઓ છોક મને કાળો અક્ષર કુટો
મારતાં પણ અવકતો નથી. ને હું નાનપણથી દરરોજ
અરેજી ર. ૧ ભાર અ.જિંદુ, તેથી મ.જાજીએ મીઠા-
જમા કંઈ ઘણો રોજગાર કે નોકરા પતી નથી. તેપણ
અમ.શ વડેલા એવો મજબૂત પાચો જમાની મયા કોકે,
તેમના પ્રતાપથી મને જાપોડશાના કાકાએ રૂપીઆ અ.

જાંઆરસેને એક પકાણ આપી હતી. ત્યારે વિમારી જુઓ કે તમે ને ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યથી લોકો ભણેલા મણિલા થઈ સુધરવાથી કુળ માનતા નથી, એવી બીક બતાવે છે? પણ તેથી શું અમે હકો જાહેરને અમારી પક્ષ આપી કરવાના છોએ? લેકાન જાઓ. તમે આમલ કરાજો, ને આપણો જુના ધરખા છે. તથા તમે જાતે આઠવા ને શુકન ન રાખાએનો ઝોટું દેખ પ. માટે નક્કીએ નક્કી રૂપીઆ આઠસે એક લેહયુ. પણ ઉખતરનો વધારો તમારેજ માથે રોકે?

ભંગીદાસ.

વારૂ. શેઠ માહેજ રજા માયુધું. ને હવે આજથી નક્કી થઈ ચુકયું. તમારે કન્યા ઓળવી નહિ ને અમારે વર શોધવો નહિ. (અયુ કહી રજા માગેછે, ને ખેતાને ખેર જાય છે.

ને ખોલો દિવસે ભંગીદાસ. લપોડદાસને ત્યાં જઈ નામે મુજબ વાત ચીત કરે છે.

લપોડદાસ, વડુમખાઈ, કિરાગવરી, મગનજાન અને પ.છળથી ભંગીદાસ આવે છે.

લપોડદાસ તપ. વડુમખાઈ.

કેમ ભંગીદાસ, કાલે તમે પામખાઈને ત્યાં જઈ શું કરીઆવ્યા?

ભંગીદાસ.

હું જયો હતો ત્યાં પણ ખાલુ ખાલુ થયું. (ઉપરનો છોકર સ્પષ્ટ તેને કહી બતાવે છે.) પણ હવેટ માણી એમ તાણ કરતાં રૂપીઆ આઠસેંએક પટ્ટાનના નહો કયાં ને ઉમ્મતરનો વધારો આપણે માથે.

વરુમખાઈ.

રૂપીઆ આઠસેંનો આઠસેં પણ મારી જોકરાતુ તમે મારે પેર ચોકડું ખસાપું તે મારું કયું. કેમકે એ ધરતો કાઈ નેતે છે! કુળવાન વર તો નેનું પૂણું ભાગ્ય હોય તેનેજ બજે. ભાઈ આ સમ તમે ને ઉપકાર કરેલા છે. તેનો પાડ હું જ-મારા સુધી વીસરનાર નથી.

બપોડદાસ.

આપણે મગનલાલને પુછવાનું ધારયું હતું, તેને પુછવું જોઈએ.

વરુમખાઈ તથા ભંગીદાસ.

(ત્રિહું મગવીને.)—માલાવો ત્યારે? પુછી જુઓ તમારે મરણ હોય તો.

એટલામાં મગનલાલ હાજર હતો તેને પુછેછે.

બપોડદાસ.

હું કબીચો છું.

વાણી માત્રા યોગ્ય, મુજબ રમન આ વાર;

ઘેની તુલ માટી ધઈ, વરવા તુલ નિરપાર,
 વરવા તુલ નિરપાર, બેન માટી ધઈ તારી;
 પોગળમંદના પુત્ર, ઝોઠળસેમ સમાઈ પારી.
 તુલ માંભો ને માત, સિવકારે ભાવલ આજી;
 આપ્ય તુલ અભિપ્રાય, શેઠજી બારવા વાણી. ૧

મગનલાલ.

છપા.

ઘોર છત્ર મુલ જ્ઞાન, વાત આ દિલમાં પડેને;
 નવ પામે દુઃખ બેન, બેનમાં રે તમ કરેને.
 પોગળમંદનો પુત્ર, અભાગને કાને બેઠેરા;
 વયમાં બેનથી કમી, તાજ છે મુરખ કેરા.
 એવાને બેન ફીધા ધકી, તે દુઃખ તે બહુ વામશે;
 માટે પિતાજી નવ કરે, દુઃખ ધઈ સુખ વામશે. ૧

મગનલાલની વાત મંજુર રહી નહિ તેથી ઉદાસ
 ધઈ એક આત્મએ બેસે છે. એટલામાં હિરાગવરી આવે છે.

હિરાગવરી.

કાહરા.

ક્યમ બેઠા ઉદાસ ધઈ, દયારા મારા વાત;
 વખત તે વીતી મર્યા, એતો અમરજ વાત. ૧
 વાદ જોઈ બાઈ તમતણી, બેઠોતી હું આહાર;
 માટે મરે તાકીશ્ચી, હોય આજીવાર. ૨

નહિનો કપડો આપશે. ઉપરી તમને આવડ;
 કમમ મોડા આવ્યા તમે, શું કરતાતા કાલ. ૩
 શું કુઝ્ય એવું આવીયું, નયને વે' નિરધાર;
 કોસએ મુલ કાળજી, કહો મુલને આ વાર. ૪
 દિલમોરી સૌ દૂર કરો, રાખો મનમાં ધાર;
 વચન બેનના સાંભળી, ખાસો લુછી નીર. ૫

મમનભાલ.

રેલા છંદ.

પરમ પ્રિય મુલ બેન, એન નથી મુલને પડતું;
 તારું સાંભળી કુઝ્ય, દિલરે મારું રડતું. ૧
 બેનકુદ માં ખાપ, રિપતું કામ કરે છે;
 ગુણ હિજ્જા બમાર, સંગ વુલનેલ ધરે છે. ૨
 પોમળમ'દનો પ્રત, મૂર્ખ ને બહેરા કાને;
 તેની સંગે સમાઈ કરે, મુલ મન નવ માને. ૩
 વેરી ધમાં માં ખાપ, કુદ માં પાણી તેમાં;
 જુએ છે જોયું કુળ, સુખ નહિ વુલને લેમાં. ૪
 કાવો શો ઉપાય, નથી મુલ પડતી મુલને;
 દિલ મારું કુઝ્યાય, બેન હું કહું છું વુલને. ૫
 બહી કરી મેં મના, માલકે તે ના માને;
 હલદાં લડવા ધાપ, પછી શું આપે છાને. ૬
 વયમાં વુલથી કમી, તેમ નથી વિશા જાણીએ;
 મુશ્કેલી સારદાર, એકની માએ જાણીએ. ૭
 બેન વુલમાં માં, બાળતું લેમન લેલ;

ઉપરી પાસે જઈ, સિદ્ધિ એવું કેહવું. ૮

હિરાબવરો,

આપ.૭ ત્રાતાળો.

પ્રિય પિરા ન દિલગીર થાઈએ, જેવી વેળા તેવી રીતે રહીએ;
 આપણું કરાવું તેના રૂ ઉપાય, અંતરમાંથી તેમાં કરશે સાધ. ૧
 હૈયામાં મનો હિંમત પરવા, પિડા હરવાની ચોક્કસ કરવી;
 આમ દિલગીર થાશે જય ર. કામ શુ મનશે ભાઈ ત્યારે. ૨
 ભાઈ વાંચ્યો છે મેં એક ગ્રંથ. તેમાં ખતાવેલ સુખનો પંથ;
 વિપત્તિ વેળાએ ધોરજ પરવો, પડતી પિડા તે સરપે હરવી. ૩
 જમી તેવું કઠાણ હોય કાજ, તેમાં મળરાઈ ન થવું વાજ;
 સુરત થઈ ગયે બસી રહેવું. મત્ન કરવાનું મિતમાં લેવું. ૪
 હરમ ખુશીમાં રાખવું મન. એવું કે વિદનુ છે વચન;
 જુઓ રામચંદ્રનું દુઃખ. વનમાં પેઠવી પડતીતી ભુખ. ૫
 થયો મ્હારી સાતાનો વિચેજ. આખર થયા તેનો સંયોગ;
 સત્પવાદી હરિચંદ્ર ભૂપળ, સની શાજી મણી તારાનાર. ૬
 નીચ થેંઠ ભર્યું તેણે નાર. આખર સુખ કરવું સ્વામી શરીર;
 માટે હિંમત હૈયામાં લાવો, દિલગીરો તો રિજની સમાપો. ૭
 ભાઈ તમારી છે મુને સહાય; એ કુટોનો નહિ આલે ઉપાય;
 દુઃખ આ આપ શું છે કરનાર, ભુંડા મામનો શું છે ભાર. ૮
 હજી નધો થયું તેમનું કામ, આમ હારી બધા શું હામ;
 મૂળથી છેડીશું દુઃખનું ગાડ, પ્રથમ ભણ્યું તે પ્રજુનો પાડ. ૯
 જાણે કામ નિશાળે જઈએ, ત્યાંનું કામ પરવારી લઈએ;

પછી કરોશું જોડવણી જાન, નથી ઉડી જાય તેમની વાત. ૧૦

મગનલાલ.

ભુજંગો છંદ.

અરે પ્રિય બેની સુણી વાત તારી,

ગઈ દૂર સર્વે ઉદાસોજ આરી;

નથી ભાર મા ખાપના હામ આભો,

સમો તો થયો હાલ નિશાળ આભો. ૧

એટલામાં ભંજીરામ તથા વહુમખાઈ મગનલાલના

ઉપર ગુસ્સો થઈ કહ્યું છે.

ચોપાઈ ત્રીતાળી.

અલ્યા મગન એવું તું શું બોલે, આજ કોણ છે પોગળ તોલે,

ભિંચા કુળનો તો એણે વર; નથી નોવા ભેવાતુ એ ખર. ૧

અલ્યા મનમાં ભેનેતું વિચારી, વડીલ ખાંધી ગયા રીત સારી;

કર્મો આંગરેજી અભ્યાસ. કુળનો કરવા તું બોલો નાચ. ૨

તેથી થયો નારિતક આ વાર, તારી ખુદિ ને છે ધિક્કાર;

અલ્યા કોટમાં ન પેરે કંઠી, હવે તારી ખધી વાત વંઠી. ૩

ખખડદાર જો કંઈ સમજાવે, તારૂં અમારી કને નહિ ફાપે;

વડીલોએ ભેયું ભિંયું કુળ, તે પર નાખવા બોલો ધૂળ. ૪

આપું જાણત તો રેતી ઝેર, નવ ઉછેરત રૂડી પેર;

મથ્થર નિબડ્યો મારે પેટ, ઉઠો મારા જાણતરમાં ભેડ. ૫

મગનલાલ

ચોપાઈ ત્રીતાળી.

ભણે તેવું તમે કરો કામ, નહિ થવા રેજી હુંનો આમ;

દીપ લેઈ કુવામાંય પાવુ. આંતે પરતાઈને પછી રડવું;

છપા.

પત્નિય પ્રગટે ભાણુ, પાણુપર પંકજ પામ્યે;
 મેરૂં કેરૂં મંડાણુ, કદાપી તે મળી જાએ;
 મુરજ પામ્યે શિત, ઉત્પ્લતા મદ્ર ધરેજો;
 વિષધી છવે છવ. સુધાધી મનુષ્ય મરેજો;
 કદી મગા વહેશે ઉલટા, ખ આવ ભૂમિ કને;
 પછ મગન કહું હુણુ આવડાં. તારૂં પારશું નહિ બને.

જાપોકદાસ વહેમખાઈ તથા ભંગીદાસ.

તણિ જાણી એકદમ વઠી પડીને જ તારૂં કાણું
 મોહુ કરી અમને તારૂં મો કદી બતાવતો નહિ. જ્યા-
 રથી અમે મનસુખા કરી મો ખારી વાત કાઢી છે.
 ત્યારથી જોકરી પરાણી ચુકી. તું ધુળ ફાકતો રહેજો.

મગનલાલ.

સર્વે શક્તિમાન પરમેશ્વર માણસ માનવી ધુન્ડા
 તથા સારાં કૃત્યો જોવા કદે છે, જેનું અસત્ય કર્મ કરી
 તે ધુળ ફાકશે.—અમ કહી મગનલાલ તથા હિરામ-
 વરી નિશાળે જાય છે; ત્યાં માર વાગ્યા સુધા પોતાની
 મેકરી તથા અવ્યાસનું કામ બગાડ્યા પછી, ફારક થઈ
 ભાઈ બન સાથે સાથે ઘર તરફ આવવા નિકળ્યાં. રસ્તે
 મગનલાલના હિસોજન દોરત કપોળમંદનુ ધર આજુ.

ત્યાં બંસી પચ્ચેલી સર્વ હકોકત પાતાની બિનને કહી, ને બાળ્યા કે એ મા બાપના ભેગા રહેવું નથી; કપાળચંદ્રભાઈને ત્યાં જુનો બાંજરો બાંધ પડેલો છે, તેમાં રહીશું. એવું મુકરર કરી કપાળચંદ્રને સર્વ બીના કહેતાં નેજા પોતાનો બજારો મગનલાલના હસ્તકમાં સોંપા દીધા, ને તે જગ્યાએ મગનલાલ પોતે પોતાની ઓરત તથા બેન સહિત રહેવા લાગ્યા. (આજે દિવસ મગનલાલ તથા તેની ઓરત અંગા તથા હિરાગવરી સર્વે એકે ચિત્તે થઈ, આ વિશેની સારી ગાંઠવણી શી રીતે કરવી તેનો વિચાર કરે છે. તેમાં મગનલાલના કલ્પના એમ થઈ કે, મા બાપનું ખાણું બાટું કામન થવા બાબત પોર્લાસ અમલદાર અથવા માળખેટને ત્યાં ફરીયાદ કરવી જોઈએ. પણ તેના ઓરત અંગા, વિદ્યાભામણી સારી કેળવણી પામેલી હતી, તેનો તથા હિરાગવરીનો મત એવો નિકળ્યો કે એ બાબત સરકાર રાહ ફરીયાદ નહિ કરતાં આપણી સ્વચ્છતા તમામ ભેગી કરી, સધળો હેવાળ જાહેર કરવો જોઈએ. ને તેમની રજા મેળવી નિશાળમાં આપણા જાતબાઈ શેઠ કસ્તુરચંદ્રને દીકરા નામે મુનીલાલ આગાહીસ વરસની ઉમરે છે, તે આસિરદાની મોકરીનું કામ કરે છે, તેની જોડે જગન કરવું. એ વાત મગનલાલે અંતર કરી, પણ, બાળ્યા એક દિવસ થઈ, પોતાનો સાતિના ગ્રામને જાણાવે છે, એટલે ગ્રામ જાહેર થાય છે.

ઝોર,

મગનલાલભાઈ, મને શા સાહે બોલાવ્યા છે?

મગનલાલ.

અમારે કાંઈ કાર્ય છે, મ.ટે આપણી નાતના પં-
હિરમા તમામ પંચ લેયું કરો.

ઝોર નાતમા જઈને પંચ ભેટાને કહે છે કે મને
મગનલાલે બધી નાત લેગી કરવાનું કહ્યાથી, તમને
જાહેર કહેડું, મ.ટે સર્વે સજ્જનોએ ત્યાં પધારવું જોઈએ.
એ રાત્રે કહ્યા પછી તમામ પંચ એકઠા પાપ છે. ત્યાં
મગનલાલ તથા હિરામવરો પણ હાજર હતા.

પંચભેટા.

કેમ મગનલાલ, અમને સર્વજનોને શા સાહે ભિ-
મા કીધા છે?

મગનલાલ.

મારી બેન હિરામવરો સર્વે પંચના આજળાં હાજર
છે. તે હમરે ખાર વરસની થઈ ને વિદ્યાભ્યાસ સારી
પઠે કરી હજી જારી રાખેલા છે, અને મારાં મા આપ
તથા મમ્મી મળી પ્રાગળ્યવંદના હોકરા જોડ્યાંઆ સાથે
પરજીવવાનું ધારે છે; પણ એ હોકરા કાને થોડું સાંભળે
છે, ને હમરે મારી બેન કરતાં એ વરસે આછી વયનો
છે, બીજાં ભણેલા નથી, ને સ્વરૂપે કહેશો છે, તેના

તોડે પરણવાને મારી બેન તદ્દન ના રાજ છે, તથા હું
 પાંડે પાણ ના પૃથક્કું. તેથી મારા મા આપથી જુદા
 નિકળી મારી બેન સહિત મહુંકું હવે મારા બેને નિશાળમાં
 આપણી નાતના શેઠ કસ્તૂરચંદનો દીકરો સુનીલાલ
 આગાહીસ વરસાની ઉમર છે તે આસિસ્ટન્ટનું કામ કરે
 છે. તેની તોડે લગ્ન કરવાને મન સાથે નક્કી કર્યું છે;
 તેથી તેના દિલ પસંદ રીતે લગ્ન થતાં અકસાચુ ન થવાને
 સાહે અમારા મા આપને જાત નરદ્વારા રાત્ર તાલીફ થત
 તેમ કરવાને અમાને ખુશીના સાથે જાત તાલીફી હરકત
 નહિ થવા વિશે રજા મળવા જોઈએ.

પંચ લોકો હિરામયરીને પૂછવાનું સર્વે એકમત થ
 ઇને રહે છે.

પંચલોક.

આ વિશે તમારે શું જાહેર કરવાનું છે, તે ખરા
 દિલથી કહો?

હિરામયરી.

મારા બાઈએ જ કહ્યું તે ખરાખર છે, ને મારા
 કહેવાપીત્ત એમણે અરજ કરેલી છે, માટે તે ઉપર તમા
 મારા મા આપ જો જોટા વિચાર પાર છે, તે ઉપર પ-
 રજીવર આપેલી અક્ષલ પ્રમાણે વિચાર કરી મને મારા
 દિલ પસંદ પર તોડે વરવાની રજા આપવી જોઈએ.

ચાલીથી સર્વે પંચલોકો મમતલાલ તથા હિરામયરીના

મા ખાપ, જપોડદાસ તથા વહુમખાઈને બાકાવાંને પુછે છે કે. તમારા દીકરા તથા દીકરીનું ઉપર પ્રમાણે બાલવું છે. માટે તમારે જો જાહેર કરવું હોય તે સુચવી કરા?

વહુમખાઈ તથા જપોડદાસ સાથે શાથે બાલે છે.

જુઓ બાઈઓ આ બધું પંચ ભરાયું છે. તેમાં આ વખતે અમારી તરફમાં પરમેશ્વર નિમિત્ત બાલનાર જોડાજ નિકળશે, કેમકે અમારા વડીલોના વખતથી જ જાહેરે રૂપીઆ પટ્ટણના ભરો ભરાને કુળધાન વર શોધતા આંધા છીએ; તે પ્રમાણે અમે અમારી દીકરીને આ પાંચ ઉતારતા અમારો ફુટ દીકરો મગનલાલ જાહેરને ફોસલાવી પાતે ઇચ્છે જાણીએ તેથી સાચો પાપ છે, ને સાત પેઢીએ કુળને કલંક લગાડવા ઉભા થયા છે; માટે સુચ પ્રકૃષ્ટીએ વિચારી જો રૂઠું નજર આવે તેવો ખુલાસો કરા?

એ બંને તરફનું બાલવું સાંભળી લેઢને પંચજોડા એક તરફ આ બાબતનો નિર્ણય કરવા બેસે છે. ભરાયલા પંચ જોડાની એકંદર સંખ્યા એકહજાર માણસની થઈ તેમાં સાતસેનો મત એમ પડ્યો કે દેશકાળને વિચારી વર્તવું જોઈએ; એટલુંજ નહિ, પણ પાગળમંદની છટ્ટી પેઢીએ વડીલ પેઢા સરકારના કારભાર કરી મરેલા, તેનામાં જોડા જોડા સફળા અને પરાક્રમ, જલ્દમાં તથા નિતિ કરી, તેમાંથી એક પાત એ સફળતા તન, મન તથા

મરના નથી? મારે માપ ગયા ને જાસાતા નથી.
તે પ્રમાણિ પુણ પડેલા લોસોટાને માપના માફક માનવા?
બીજું કમો ઉભરના વર સાથે ભગ્ન કરી કળેરું કરવું.
ત્રીજું અભાગ, બેઢરા, તથા કદરૂપા સાથે ભણી, ગણી,
ડાહો છોકરીને દેવાની સલાહ આપવાથી કામડાની કોરો
રત્ન આપ્યા જેવું થાય, મારે એ પાપના હિરસેદાર અમે
થવાના નથી? રાખ્ય બપાલખી ઠરાવ એવો કરવામાં
આવે છે કે હિરાબયરી ગાતાની નજરમાં આવે તે વર
સાથે પુત્રીથી ભગ્ન કરી લે, તેમાં કોઈ અપલ કરવાને
હોતો થાય તો નાતમાં તડ પાડી જુદો પહીવટ મલા-
વવો, એવું અમારી નજરમાં આવે છે.

પછીથી આઠીના વણસે માણસો રહ્યા, ને મગનલાલ
તથા હિરાબયરીના તરફ સાતસે માણસોની સંખ્યા થઈ.
ને તેમના મા આપ તરફ વણસે માણસોની સંખ્યા રહી.
પછીથી હિરાબયરીને તેના ભાઈ મગનલાલે પોતાની નાત
જાતના ઉપર લખેલા પોતાના ધારેલા વર સાથે પ-
રણાથી રીધી.

પછીથી એ હિરાબયરી તથા તેનો મન બચતો
સ્વામી એ બંને જણાં વચ્ચે પરસ્પર પ્રિતિનો એટલો
બધો વધારો થઈ બધો કે તે પછીએ આપણા પછા
ખાશ દેશીભાઈઓની માફક સ્ત્રી જાતને પુરુષ ને ફલકો
નહિ માણતાં તેના મહાઅરણ્ય ઉપરથીજ તમામ પાતળી

જુદ કાર્યા, પોતાની સાથે હરવા હરવા તથા સુભાઓમાં જોડે જોડે બેસી ભાષણ કરી જાન મેળવવાને કાઢવાને વધી લીધી નહિ. અને અન્યોન્ય સંપ વચવાથી પોતાની સાતમાં તેમનું ઘર એટલે પહોંચવાને પાત્ર થયું.

એક મુતે હિરાબવરીએ ધિક્કારેલા એકળાઆને એક મૂર્ખ માણસે રૂપીઆ આસે પગુણના ભરી પાંદાની દાખરા પરજાવી. તે જોડુ લાપક ઉમરનું પતાં આરત ભાંજેલી નહિ, તે ભાઈ પણ તેવાજ; એટલે ઘરમાં બીકું તમારે ખરચું નહિ, ને આઠો ત્યારે દાળ નહિ. એ પ્રમાણે પુરા હાલ વવાથી એકળીઆ એરી તથા જુવાર રમવાને ચિખી મધો, ને આરત જર કમ કરાવવા વળગી પડી, ને દરરોજ આ પુરૂષ ઘરમાં ભિમાં થયે કંકાસે કછાઆનો એટલો બધો ખજનો ઉભરાવ કે તમામ મેલેલાના એકા સાંભળી સાંભળીને બેજાર થાય. તેમાં પડોશની અંદર ને એકાના આપોતી ઘરે હતાં તેતો બિમારા લાચાર થઈ આખ આડા જાન કરી પડી રહે. ને ભાડુત એકા હાથ ને એ માણસોના ક્ષેત્રથી આકે છ મહીને ઘર બદલી બીજી જગેએ રહેવાને જતા રહે. કાચક કે આખા દિવસતો ધણી ધણીઆણી ભટકતાં રહે, ને રોજે સોડેને આરામ સેવાનો વખત ત્યારે ઘરમાં અને ભિમાં થઈ જકવા મડી જાય. સખમ નજીક રહેનાર એકાથી નિરાતે લીધે સેવાય નહિ; એટલુંજ નહિ.

પાણી પોતાની જાત બનત તથા મોટામાં એ એકું થઈને
બિઝારવા બાધક ઉત્પત્ત થયું.

આ સર્વે ક્ષત્રીકૃત મળનજામે અનુભવમાં લેઈ એક
દિવસે પોતાની રવસ તના પંચમે ભિયું કરી ત્યાં મો-
કળાંઆના ધર સંસાર વિશે સવિસ્તર ક્ષત્રીકનનું ભાષણ
કરી પોતાની ઝન હિરાજવરીનો ધર સંસાર રૂપી રીતે
આજવા બાધ્યો, તે દરશાવ્યું, તે કૃપા કુળવાન કૃપ
તેને કન્યા આપવી તે વિશે નોંચે પ્રત્યક્ષ કર્યું.

કુળ વિશે.

દોહરા.

વિદ્યા, તપને ધન એ, આર કુળ તુ બાળ.

કુળજી કહે પારથ સુગ્રી, નયો કુળની ખાણ.

વિદ્યા વિશે.

છપ્પા.

જે નર વિદ્યાવાન, માન તે આર્જુ પામે;
જે નર વિદ્યાવાન, વેદના સમર્પી વામે,
જે નર વિદ્યાવાન, સુખ સૌ તેને મળશે.
જે નર વિદ્યાવાન, વસ્તુ તે સૌને કરશે,
વળી બધું મને વિદ્યાવને. રાજ સભામાં માનર;
કેશવકેક વિદ્યા હિનજનો, પશુ તણી સમાનર,
વિદ્યા સંસ્કૃત ધન, વાંચણી તે નવ ખૂટે.

નરકરને નહિ તાસ, રામ તેને નહિ હુર,
ભય નહિ અગ્નિ તણા, બાઈ પાણી ભાગ ન માગે,
પ્રવાસમાં તે મિત્ર, કામ ધેનુ સમ લાગે,
વળી સર્વવિદ્યામાંહે મદા, વિનય મુખ વાસો રહે;
વિદ્યા હિન અભાગીઆ, કેશવ શાઓ સૌ કહે.

તપ વિશે, દાહરા.

શરીર તાણી ખન એ, તપના તણ પ્રકાર;
પ્રત્યેકનુ પહાંગ કરે, સુણ અર્જુન ઓ વાર, ૧

છાયા.

દવ અને દહન, યુર	નાનાના સયા કરવી,	
પુણ રૂડા પેર,	દાહમાં દહતા ધરવી,	
પવિત્રતામાં પ્રેમ,	સરલ રવભાવે રેઠપુ,	
પાણે તે 'શ્વલ્પમય',	શરીરે મંકટ મેઠપું,	
વળી હિંસા જાંતુ જાનની,	કરે ન કાયાથી કદા;	
તપશ્ચર્યા એ તન તણી,	વડા જને વદને વરી,	૧
નવ માને કાઈ ફેર,	ઉરથી એવું બાહો,	
વિવેકી સર્વે વેણ,	તણા ભંડારજ આલો;	
સાચા બાહો બાહ,	તોજ તો ધરે ન તેથી,	
સૌને ઉપજો મુખ,	સુણી અંતરમાં એથી;	
વળી હિનકારક હોય વાક્ય સૌ,	પ્રિય લાગે ને કાનને;	
શ્રુતિ, સ્મૃતિ અક્રમાસ એ,	વાચિક તપ વિદ્યવાનને, ૨	

મનકું રાખે મઝન, સદા સાંતિ રહે આરા,
 નિબંધ રો સાપ મહા ભાષણ સુખકારી,
 રમેહ મરવર્તી સાપ, સદા ભલમગસાઈ રાખે,
 સદા કિલ્લ મેનોપ, લેશ લાલચ નવ આખે;
 ઘણીમનમહ માતંગ વરા કરે, પરજન રવજન સમાન છે;
 છાણ અશુભ માનસિ તપ કરે, ખરો તેહ કુળવાન છે. ૩

ધન વિશે,

છંપા.

પૈસા જેની પાસ, કુલાન તે જમમાં ધાંધે,
 પૈસા જેની પાસ, રૂપાળો તેજ ગાણામે;
 પૈસા જેની પાસ, પ્રતિજ્ઞા તે નર પામે,
 પૈસા જેની પાસ, પંડિત પણ તેનું જામે;
 ઘણીપૈસા જે નર પાસછે, પૂજ્ય પુરુષ તે કાવશે;
 પૈસાયા મરવે પુરુષમાં, ચંપટપણું સૌ આપશે. ૧

કાલના કુળવાન વિશે.

હરિમિત છંદ.

કુળવાન, નરનાદાન, જુલો ભાન નિવડે કાલમાં,
 તેવાને પુત્રી આપીને, સુખ કાપા નાખે સાલમાં;
 નિજ પુત્રીને નહિ સુખ, ઉલટું દુઃખ માકું ત્યાં પડે,
 બહુ દુઃખની ખારી, નારી હારી, ધીવરમાં આવી રહે. ૨
 કહેવાતાં એવો કુળ, દુઃખના મૂળ, કાલ ભાણાય છે

ભળી છાછા પાપે, ધાસ કાપે, કુભાડીન મણાપ છે;
 એવાને પુત્રી આપી મ્યારા, કુઃખ ભારી મૌ નડે,
 બહુ કુઃખની મારી, નારી હારી, પાંચરમાં આવી રડે. ૨
 નહિ સન કંઈ વિદ્યાતાણું, ધણું માન તે મનમાં ધરે,
 કુલીન કાકો એટલે, બલવાની માયે પેટ ભરે;
 બલપુ 'હરે' ને પાર, બીજી નારના થરો થરો.
 બહુ કુઃખની મારી, નારી હારી, પાંચરમાં આવી રડે. ૩
 જનવાન કંઈ હાકરી, સુખયા પાંચરમાં ઉછરે,
 નિજ કાન ધરતુ નામને, કદાએ બિમારી ના કરે;
 તેવાને જાતું કુઃખ, ત્યા નહિ સુખ, સાસુ બહુ બડે,
 બહુ કુઃખની મારી, નારી હારી, પાંચરમાં આવી રડે. ૪
 સુ કુમાર સુખી બાળકી, દૂર દૈત્યના ધરમાં ધરા,
 કસાઈ કરે એ કામ કરના, દેશી દિલમાં ના કરે;
 કેવાતા કુલીન વરજને-૧, નિજ પુત્રિ નામો કુઃખ થડે.
 બહુ કુઃખની મારી, નારી હારી, પાંચરમાં આવી રડે. ૫
 કુલીન હાલ મમાર, અક્રબ હેણ જુઓ અ દિલે,
 તેવાને પુત્રી આપતા, મનહું તમારે ક્ષમ દિલે;
 જળી એક ઉપર બીજી વરતા સોકતું કુઃખ બહુ પડે,
 બહુ કુઃખની મારી, નારી હારી, પાંચરમાં આવી રડે. ૬
 નહિ પુત્રાને કંઈ સુખ, જાતું કુઃખ પામે આપડી.
 કેવાતા કુલીન ધર જુઓ, કુઃખપામે પુત્રી આપડી;
 નહિ કુઃખ તે ભવસેશ, મોઝો મોશ પડે તે સડે.

અહુ કુઃખની મારી, નારી હારી, ખીખરમાં આવી રહે. જ.
નવ કરે કુળ પ્યાર, આણી પ્યાર કુળ કુલે પડો,
પિયમે પુના તે ને ચક્ર ચક્રને મળે રહે.

સ્વામિ દેવે કુ.ખ માં, જાતે વણ નવ ને
અહુ કુ ખના મારી, નારી હારી, ખીખરમાં આવી રહે.
જુએ, કહી કે કુળ પ્યાર, આણી પ્યાર કુળ કુલે પડો,
કંઈક નીકળે અહીં વરણ ને ને આપ્યું નવ ને
કેવલાં કુળે કુળે ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને.

અહુ કુઃખની મારી, નારી હારી, ખીખરમાં આવી રહે. જ.
મળવામાં નવ આગે ને ને ને ને ને ને ને ને ને,
નિજ પ્રાણી પ્યાર ગણે પાપગણ ને - અહુ દેવો.

અહુ કુળે ને ને, પાણી ને હારી કહે.
અહુ કુ.ખની મારી, નારી હારી, ખીખરમાં આવી રહે. ૧૦
માટે એ મળે ને ને, દિલમાં ને ને ને ને.

કેવાનાં કુળે નવ જુએ, અહુ કુ.ખને મારી રહે.
જન સુખ પામે નિજ અપા, દેવે કુ.ખ ને.
કેવે કશયલાલ ને નિગતા તે માંહે આપા દિવાનરે. ૧૧

આન નાં પત રાખ, પ્રભુ તારા આનાના પત રાખ
એ રાખ.

શાંચો તમે સાચુ કુળ દેશ જન શિવા તમે ત મુ કુળ;
કેવાને કુળે ઉપજે શુ. દેશ જન શાંચો તમે ને ને, ૧૨
કેવાનાં કુળે ને શુ. વળવા રહાં ને ને ને ને ને ને ને
કેવાને મળે કુ.ખમાં નાં, એ શુ પટે અનુકુળ. કેવાને.

કુળધન કાલના કાળ સરખા, ગુણહિણ ગંડુ તુલા
 તેવાને ઠાકરાં સમી નમન કરી, પૈકાણ આપો આલુન. દેશીજન
 કુળરૂપ કુલામા પ્રકામે નાખ્યા, માનેછો ઝાઝી ફલ;
 કુખમા ન બસેવે કાલ આ પે કુ નધા તમારા ભૂલ; દેશી.
 ખાળે ને તુલ કુલામાં મેલ્યા, કુલામાં મેલ્યા કુળ;
 ઠાકરાંને નહિ સુખના દહરે, કોપાછો કાળનું મૂળ દેશી.
 પોતાનાં સતતા કુખમા નાખ્યા, આ કુ નધા તમ ભૂલ.
 દાકરાંના પરા ધરા નિરડોંડા, લાવેલો કુખ મૂળ દેશી.

અંતર પાપિકા મગજ છંદ.

કેલકાક ફરે કટ કારક આ દેશ માટે,
 ગીતથી ન ગાયુનરી ધામ્ય એવા આલ છે.
 શમા અમા સુખનારાં માનન દેશના તેથી,
 રસિક શીતલ રહ્યા જોતા નહિ હાલ છે;
 વડાવડા વંદન રૂપ વધલા તેરો વિદારી,
 ધરે દેશ હિનેચ્છક નરે મેંય દાલ છે,
 લાખવાર નાક લીટા કાઢી કહું પ્રભુ તુને
 રસિક કરો સુખાર દેશ તુ કેપાલ છે.
 જણાવ્યા સુખરેલ કોક જો રવદેશા બને.
 લાખ વાને લાખે સહુ સુખ કેશ પામશે.
 રતન સરખા આ દેશ સુધારાથી બને બેશ.
 જણમા રૂપી હમંશ આઝ એમા જામશે;
 નરનારી ભારી દેશનાં ધરે કુનર પારી,

હાથોં કારિદ વળી વિપરીતો વામરો,
 દોડી દો દવદેશી લુચ્છ શીતિહાની કારોભારી,
 રિધિસિધિ પામરો, પ્રભુ કૃપાર્થી આમરો.
 ડોં નાહો દેશો નરો, ધરો મનમાહે ધીર;
 વડી વડી હુનર કળા વધારો દશમાં,
 ભારે ભાર વિદ્યા કળા દૌરાત્યતા વરવા ધકો.

જાખારો આદેશ અશ પંકાશે પ્રદેશમાં,
 ઇતિહાસ પ્રાચીન વાંચી જુઓ આ દેશ દેના.
 વડા હુસીઆર હિંદુઓ હતા હમેશમાં,
 તિથલા પદોના વરો, આપ અને મરવ કહે
 વિદારી ગાંધીને જેહમ જોતાં લવ લેશમાં.

ઉપરો પ્રત્યક્ષ અનુભવી રાખસો લોહાએ જોઈ.

ને તેઉપરથી પડેલાં ને સાતસે મત મગનલાલના નરક
 પડેલાં તે લોહાએનો ધણું ઉરોજન આપ્યું. પરંતુ ને વે-
 જાએ ત્રણસે મત જુદા પડી મગનલાલનો વિરુદ્ધ થએલા
 તેમણે તેની નીતિના અત્યંત વખાણ કરી પોતાની ધએલી
 મૂક કનૂજ કરતા કુજ એકંદર એક હુનર મત એકવ-
 થઈ કરાવ કર્યો કે જુદા કુજ નહિ. જોતાં જોનામાં સુવિદ્યા
 તથા મદામરાણ છે. એનેજ કુળવાન સમજી તેને કન્યો
 આપવી એ રીતે નિષ્પાંધ રચી કરાવ કર્યો ને વર્ત-
 વા જામ્યા.

હું' સ્વદેશી મિત્રા તમને પારંપાર વિનતિ પુવક
નજતાપો અરજ કરીએ છે'ક આ ગ્રંથ ઉપર નિષ્પક્ષપાત
પણી દેખ ન અપો. તમ રો વિવેક મુર્ખતા તોલમાં દરેક
વિચારને સારી પહે પલનમાં લેતાં દેશકાળને વિ-
ચારા જોમ સારી મિત્રિતિએ આપણી નયા થતા મંત્રિતિ
પાડાઓએ એમ સૂરા સમજાવેએ ધારયુ જોઇએ.

પ્રકરણ. ૩ જી.

આળ જાગ નયા નાત વરા વિશે.

ધણી કરીને આપણા દેશદેશમાં આળ જાગ કરવાની
અશક્તિ રૂંદા છે. તેમાં વિશેષે કરીને જીવરાતનો અંકર
ધણી વધે થયા; ત્તરો પછી છે. એ આળ જાગનાં ધણાં
આડા પરિણામો થાય છે તે વિશેષ. જ્યારે વર્ણન ઉપર
દયાન આપણા.

કેટલીએક જગ્યાપર વરસ વરસ ફાકાકાનાં છોકરાં
છોકરીને પરાણાને છે. ને કાંઈ કાંઈ સાતમાં આર આર
અથવા પાંચ પાંચ વરસનાં આળકોને પરાણાને છે. ને
કેટલીક દેશોમાં સાત સાત આઠ આઠ વરસનાં આળકોને
પરાણાવવાનો માલ છે. એમાં કેટલી બુદ્ધિ છે? જુઓ કે
નૂની ઉમરમાં અરાખરીના આળકોનું જોડું મેળવ્યું. હવે
જો તેર જોડ વરસની ઉમર થયે જો ધર્મમાં અરાખર
સંપૂર્ણ રીતે આવે છે. ને પુરૂષ અરાખર ઝોમણીય વીસ
વરસની ઉમર થતાં પક્ષા પુરૂષાર્થમાં આવે છે. અચા

આજે જન્મ થયેલાં જોડા, પૈકી કન્યા બાર વરસની થઈ
 એટલે સારામાં આવવ. ગમન કરે છે. તે વખતે પુરુષ
 થાય તેના મરાબરાં આ એટલે બાર તેર વરસની થયેલા
 હોય છે. તે જન્મિત આ. ગણ, કડા વિગેરે રમના રમી
 આવ. કીના નિશાળે ભાગ્યા જતો હોય, અદલુંજ નહિ.
 થાય પુરુષ થયા થયા કાચો હોય છે. અલુ છતાં રમી
 આવ્યા ગયામાં પાતે વિવધમાં પડે છે, એટલે કામો
 ઉમરમાં એ દૃશ્ય થવાથી "જો મહત્ત્વ ડળી કુટન, ૪
 રમાય. તે મારો નિષ્ફળ નહિ." એ દૃષ્ટાંત પ્રમાણે આખી
 છાંદોનું પુરુષાર્થે આઈ બસે છે. એ પુરુષાર્થે આવ્યામાં
 તે છોકરાની કસુર નથી, પરંતુ તેના માં આપની અજ
 ખરી ભૂલ છે. તે નિરપરાધા છોકરાને નાનપણમાં પર
 છાપી લાકડે મોકલું વળગાડ્યા જુલુ કરી પુરુષાર્થથી કમી
 કરે. કારણ કે જો મરદ નાની ઉમરથી વિવધ કરે છે.
 તે બોલકુલ ના કૌતુહલના દ્રવ્યો મુદતમાં થઈ જઈને
 મોટા થતાં પાણીમાં પર ફીકાસ તથા આખી ઉમર સુધી
 નખજાઈ ભોગવે છે. વળી તે પરજિલી આની ખરી
 થયેને ભરપૂર ભોખન છતાં છોકરો કાચો ઉમરનો. સખખ
 આરતને મન પસંદ કામ નહિ મળનાયો કામદેવના વેળ
 વડે લાચાર થઈ, બીજા પુરુષા પરથી જાર કરી. એકસ
 (છાન.જા) કરાયે છે. તેથી અચાર થાતોના આજીવનના
 વિવધો ગર્ભ રહે, તથા સુખેત એટલે અચારીના ખાત.

જરા કાવ્ય પડે છે. તેના અવસરના આ આપ મુજરી મયા
 હોવા. ને કારણ ભાગ્યેજા પદાદાના કાઈ પુણ્ય હાથ લાગી
 હોય ના. એ નાહતો પડતામા પડે. તે એવા રાતે કે
 રાહવાનુ થા અથવા ખીલત કંમતી વચ્ચે અથવા ધરેણું
 વેચવાનું કે મરે કરા કાંતિના જુલમા જરા (જગાકુવાર)
 કરવા પડે છે એકને ઉપર અવાન કરેલા રિવાત, તેવામા
 કરવાના થઈ રહવાનું? અરે? કેવા નિર્દય અને જુલમ
 જા. રાતભ ત છે કે તેના ઉપર તે આન, તથા તેમના વડોલા
 લક્ષી અ પતા નથી. વાચનારને થયા આવશ્યક કરજીઆનો
 તક ધો. નથા, આજપણમા વિદ્યાભવાસ નહિ અવાધી
 ને, ર. આકરી, કે પપર વિગરે કાંઈ થઈ શકે નહિ.
 એ વિગરે કેટલીએક તરેહના જીર ફતારીયા માટપણી
 પોતના મા આપને પ્રિય કરને હાંદમ નિસારા મુકો
 મિત્રાતુર રહે છે, શિરાય કાળ્યા ઉપર કામની માફક
 અથ ભાજી હાકત અવા હાંદ આરત કરમા રહેતાં થઈ.
 તે નાનપણમા ભાજીભાજી નીતયાતે માહતમાર હોય તે
 ધરમેથા નશાખ આધિન જેવું મળવું તે વડે રાનોષ
 રખે; પણ અભાવ હોવાથી મૂર્ખ હોય છે. આટલું
 એકાંતે. . . હુમકા થઈ તથા હોકરાને પેહુરવાની નાની
 માટાં રકમ જોઈ, પાતાને મળવા સારૂ ધણીની મ. થી
 હાંપણ પકા અમકાં કંકાસ કળીઆમા જાણુ વળગેલી
 રહે છે. તેમ કાવાયી કાંઈ હાથમાનો આવવું નથી, પણ

અભણ અને મુનપણનું ચિન્હ કુનિઆમાં ઉપારું થઈ પડે છે; કેમકે વિદ્વતાને સાત સીધાવ તેનામાં સંતોષ હોતો નથી. માટે દરેક માણસની ફરજ છેકે પોતાની કોકરી ભણવા બાપક ઉમરની થાય. કે છુરત તેને નિ-શાળે મોકલી કેળવણી આપવી જોઈએ. અપણા બાકે એમ ધારેછે કે, છોકરી ભણવાથી આડે માર્ગે ચાલે છે પણ “અપુરે થડો હોય તે છલકાય.” તેની પેઠે ચોકું ભણી જા આડે માર્ગે ચાલતા હશે એમ માનો શકાય. પરંતુ સારી પેઠે વાંચન થયા પછી, નાના પ્રકારના નીતિના પુસ્તકો વાંચવાનો મહાપરો કરાવ્યો હોય, તો તે કરી આડે માર્ગે ચાલી શકનાર નથી. ભણી જા આંખે આદર્શોથી ન ખને તેવાં કામ કરેલાં છે, તેથી તેમના વખાણ થાયછે. જેમકે મીરા, બીજા, ભડલી વીગરે. હવે પુખ્ત ઉમર થયા શિવાય શુદ્ધિદાય સમજાયા વિના નાનપણમાં કાંગડા કાંગડીની માફક પરાણાવી રહે, તેથી તથા જુલમ ગરેલા નાત વરાના કરથી ઉપર લખેલા હેવાસે કરીને બહાએક પ્રસંગે પુરુષ નામીવત તથા દરિદ્રતાને પાત્ર થાયછે. વળા એથી વધારે જોર ફાળે આંધે એછેકે બાળ બચન કરવાથી. વખતે છોકરો પજાણીને આભાવરસામાં શુંકરી જાયછે, તે પરાણનારી બાળક કાનો આંખે જગ્યાએ જરાપણ સંભારતું, સુખ જિજ્ઞાસા વીના થય જાય. માર્ગે જાયછે, કાશ્ય કે તે બાકે.

સ્વસ્થતા આપતે વડે ધણીએક સાતેઆ ફરીથી લ-
ગન થઈ શકતું નથી. આજક આર વરસની ઉમરે થાય
ત્યાં સુધીમાં તેને શાંત, ઉમવા, ગ્રાહ, અછબકા, ભળીઆ
વિગરે કેટલીએક તરેહની રામીષ્ટ ઉપાધિએ આવી
પડે છે. તેટલી પીડાએ પશું કરીને સોલ વરસનો વય
થયા પછી આવતી નથી. કેમકે પછીથી આજીવનપણના
પ્રમાણમાં ગણાય છે; ને નાનાં બાળકોનો ફૂલના સરખા
જે. માટે આજ લગન કરી કરવું ન જોઈએ.

એ આજ લગનના આલખા પુરૂષ ઉપરની અવરધાએ
પડેએ છે. એમ લખવાની સાથે સ્ત્રીએને પણ કેટલી
એક તરેહની આફનો ભોગવવી પડે છે. કાણ કે
છોકરીને બાળપણમાં આ બાપાએ પરણાવી, તેને રૂપ
આપ ન થઈ સ્ત્રી ધર્મમાં આવતા અપદ્ધ એ આર
વરસની ઉમરમાં થઈ કે, પુરતા પુરત તેને સાસરે વળાવે
છે. તેણે કરીને તેટલીજ વયમાં પુરૂષનો સંગ થવાથી
કમી ઉમરે બળાત્કાર સંબોગ પડે સ્ત્રી ધર્મમાં આવે
જે. હવે હરેક ક્રમ ફળ વિગરે પદાર્થ ને દુષ્કાવિક રીતે
પરિવ્રત થાય છે તેના મોઢાસ અને ગુણ પાણા શરમ
ફાવ છે. ને પરિ પડવ ન પવા રેતાં ન્હૂત સ્તન કેમકે
છતાં ઉતારી સેઈ પકવેલા ફળોના મોઢાસ તથા સેજત
ફીકો ફેવ છે. એ દ્રષ્ટાંત પ્રમાણે સ્ત્રી ધર્મમાં પરિવ્રત
થવા વિના છોકરીને તેને સાસરે મોકલવી ન જોઈએ.

એમ છતાં એટલી ઉંમર હરમન સાસરે બોલવાને
માલ આપણા રીતીમાંએ બહુ ઠાઠોપાર જારી રાખવાયો
કાચી ઉંમરે પ્રવૃત્તિનો સંગ થયે આપી છ'દમી સુધી કામ
પડે છણી આવર રહે છે. તેમા વળા અસાનતાએ કરીને
કુર્મ કરતાં થામે છે. બારીક નજરે વિચાર કરતાં એમ
પણ જણાય છે કે, કાચી ઉંમરમાં પ્રવૃત્તિનો સંગ
થયે ને જીવે ગર્ભ રહે છે. તેમાં છણી ખરીઓને
માનક પ્રભવ થતા કાણુકુળે કરીને જાનને હરકત
પડામે છે. એમ કરતાં કદાપી માનક પ્રસન્ન નોતે
શક્તિહીનને નર્મ જાતવાળી થઈ કમળી પુટક થઈ
જાય છે, ને એકાદ બે છોકરાં થયા કે ને જીવુ ૩૫
અઠવાઈ જાહેને બદ શિકલ તથા બેઠાશ ફીકા એવાના
ખની જાઈ કમ તાકાત થઈ જાય છે, ને વખતે મરી
પણ જાય છે.

જો પ્રમાણે આ પ્રવૃત્તિનું ના કોવતે ભરણું જોડું પડું
થાય ને સંતતિ થાય, તે બરાક અશક્ત નિપજી. તેનામા
કિંમત ને બાહાદુરી કપાથી હાય. અને અશક્ત માણસ
ઓષધમા કે બજારકારે પીતાના જાણુ કામ જમાણા
આપમા સુરિતને જીવે સુધે ખસી રહેવામા તરકારીને કમળી
દિવસ ગત કરે છે, તેનું મમળ આણી એટલે સુધે અને
વર્ગકિત મંદ રહે છે, તેની સાથે એમ પણ ખરું કે જ્યારે
આજુબ રહેતું વધી, એમ કહેવાને હરકત મળે.

“કહેવત છે કે જોયુ જાતાં એવું વૃક્ષ” મારે મા
આજ જુવાન અવસ્થામાં સારું વસવાટ કરીને જોયુ
જોવાતું બાજુ કરનાર, તેા તેમનાથી દુરપણ થયેલી
આ લોક જોર તથા જુસ્સા ભરેલી ક્યાંથી જોયું?

મનુષ્ય દેહમાં મુખ્ય ધાતુ રાજા છે. અને ધાતુ
પરે શક્તિ છે તે શક્તિને આધારે બુદ્ધિ તન, મન, તર્ક
શક્તિ સર્વે કામ રીતે બિરહ છે. જ્યાં ધાતુ કમ થયા, એટલે
ઉપર બન્યાન્યા તેના સામતી કમતી થયા વિના રહેતા
નથી. આજુ કહેવત છે કે ધાતુ અને ધન એ બંને જાન
ભક્ષ્ય જોમ સંબંધ કરે તમ ધાતુ ઉપચાલનું છે; પણ એ
કહેવત આ દેશી કામોને બિલકુલ લાયક નથી; કારણ કે
ધાતુનો જગાવટ થયાની અમાઠી કામા ઉમરમાંથી તેનો
ગણ કરે છે. સખબ નમજાઈ પામેલા માણસોથી મુ.
સાફરી તથા દેશાટાણ થઈ શકે નહિ પણ કાંઈ કામ
આઈજુ ને તેમાં પણ તન, મન વાપરી શકાય નહિ.
તેમજ જાણ કળા ક્રિયાવ્યનાતો કરનો ઉમર જોડોને
વિકલ્પ નહિ, એટલે જાણદાર સોજ્યા હાય તે પાતે
જાણે. — આજુ દેશી એ હવે નમજા થઈ મારાં એકો
રહેવાનો જગત નથી. કારણ કે અજેલું રામાન્દ કામ
થયાથી દેશી જાગર થઈ કમો થઈ પડ્યો છે. તેથી
જો કહેવતે જ્યાં ધતી સંતતિને નમજાઈ પડેઆકનાર
જાણે જગતથી રહેને પિછારી. તમે રહેક પાત ધાતુથી

નાતઆંધા એવા આલ બંધ કરી દેશો તો એ પણ તમારા
કલ્યાણની માણીય કામદા કારક થાત છે.

દરેક જાનિવાળા સારા સારા સમજાવું અને જાણ
માણસોએ જરૂર વિચાર કરી બંદોબસ્ત કરવો પડારત
છે કે, અમુક હામરનો છોકરો, અને અમુક હામરની
છોકરી યતઃ સુધીમાં કેઈએ લગ્ન કરવું નહિ. કરાવેલી
હામર પુરી થયા બાદ મરજી મુજબ લગ્ન કરેતો, એવી
ચોક્કસથી હામર કરાવવી જોઈએ કે જી પ્રદેશ હામરના
પહે પ્રદેશ તથા છાંદનીને જોખમ પડે એ નહિ એવા રૂપ.

નાત વરાળા જુલમી આલ પણા ધિક્કારવા લામક
છે. કેમકે તેથી માણસોએ ભોક્ષા કરવાદાર થઈ ફીકર
વિંતાએ કરીને દુર્બળ અવસ્થાએ પડે એ છે. ને રાજ-
માર થયો તો કેવા પ્રકારનો આવે છે. તે દેશી બા. એ
સો સોના મનમાં સારી પેઠે સમજે છે. વળી અપુરામાં
પૂરું માજી બાપકવાડ મદદારાવ મરખા બે કરી, અને
છોકાઈ માણસ અંગેજ સરકારના હસ્તકમાં કેકાણે પડ્યા
નહિ તો તેમના પેઠે દેશી માણસોએ જાતનું કરીવરે,
કામદીઆ, ઝવેરી વિચર મેયારીએનું મુજરાન માલક
હવું. માટે હવે એવી તરિકનો ને કરેથી મુજર કામદીનો
છોકાઈ ખૂબ બાપકવાડમાં મુજાનો નથી. સમજાવું
કેવત રેલી બાપકો. કેઈ પણ કેશાલિમાન રાખીને કે-
શાનું બાપ, એવું થઈશે. ને દરેક માલક માણસ મદદ

જેમ આગલગા પિશે અમુક કંઈર મુકરર કરવી. તે પ્રમાણે નાત વરાના પાણુ ખિલકુલ કર ઓછા કરી ના-
ખવા જોઈએ.

આ બ.બતમાં દક્ષિણી લોકોની રહી કાઢી સરસ અને પચાણવા લાપક એવી રીતે છે કે, એ લોકોમાં પાતાની જાનનાં અમુક ધરોની સંખ્યા જમાડવાથી સાત ધઈ એવું નામ ધરાવતા નથી; જોને જોવી સંપત્તિ તે પ્રમાણે પાત્ર, પચાસ, સો, બસો, પાંચસો, હજાર પાન કરે. એટલે એટલાંજ માણસ જમાડે. જુઓ કે એમા કેટલી બધી ચતુરાઈ બરેલી વાત રાખી છે? જ.ક. જે અમુક ધરોની સંખ્યાથી સાત બંધાઈ, એમ મુકરર કર્યું. ત્યારે તો લેટલા ધરોના માણસોને જમાડ્યા શિવાય છૂટકો નહિ. કેમકે સાત કરવા ન મળ્યું એમ કહેવાય. પણ દક્ષિણી લોકોએ કપર મુજબ રાવાજ રાખેલો છે. તેથી સંપત્તિ પ્રમાણિકમી જાદિત ખરચ કરતાં સાતનું બંધન ખિલકુલ મણી સકાતું નથી.— વળી કેટલાએક રહી લોકો એમ ધારે છે કે સાત લોકન ધવાથી પિતૃ જામી છે, તમા પરમેશ્વર રાજી રહે છે. પણ એ વાત જુહી છે. કારણ કે જોને ત્યાં આપણે જમી આવીએ તેને જમડવા એતો સાદા બરેલી છે. પણ પરોપકાર ધર્મો જ્યારે મણાય કે નિરાશિત જોને આપણું, એજ ધર્મો જોઈ બધાનું રૂપ છે, માટે સારી 'પટે' વિચાર કરોવી

અનુ મમજશે કે એ રંગ જાત પાણી આપણામાં (મન-
જાતીમાં) ફરક હરખ કરી છે. મરે એના નહિ-
જો મં.પા થયાં કે દારૂ આપને મુશ્કે એળાના કાણી
જોડાને વધાર નિકળે. તે પ્રમાણે છે । આ રજા મન-
મનના આવી કરમા જોળળ પામવું હોય નોણા અંજ
હવારે અથવા મિલકત વેચાણ કે વારે કરીને ધામધુમના
આટલ વરખેડા, તથા નાનરામાં પાછા પુતી કાઢતા
નથી મરે રજાના વિચારને વાંઘેડા રૂપે ડાઘમાંધા વા-
વન થઈ, આ નેક સજ હપર મવળા લઈ છે? નહિને
જારણ નહિ કરતા હારણ કરેશ તેમ થઈ ને હેડા લા-
કેવળ મુરી હાલતમાં આવી જશે. મરે દરક માલના પુણ
વિચારવ ત સાવજ સજલનો આ પાત્રાના રવજોતિ આપ-
આનુ, તથા હેડા અનુ હાલત હપર પ્રમાણે વર્ત-
ણું જોઈએ.

શેલા છંદ.

જાળણીમાં મગ, થઈને લગન કરી છાં
જાળકને રંધ દુઃખ, સુખ સૌ તેનું હશે જો-
જાળ લગાયા થ જ. જુએ વિપલા કંઈ જાળાં
કંઈને રવજા લગા, હોય કોળના અંધારા. જ
જાળ લગવથી જુએ, જોડું ને મગલ નાવેક
કાંઈને જુએ, થ જ કંઈને મ કંઈ હાલતે
જાળ લગવથી જુએ, જોડું મગલ નાવેક નહિ

જીવતર સુધી બાળ, કુખ તે ખૂબ ખમ્મે સહી. ૨
 બાળ લગનનું મૂળ, મૂળ તે કુખનું કેર;
 બાળક પામે કદ, દેત ત જુઆ ઘણું.
 બાળ લગનથી યાએ, જુઓને જાણે માત્રી;
 જાણ કુળની જાણ, યાએ યું દેખી તજ. ૩
 બાળ લગનનો આજ, નહાશે જાતો દિસે;
 દેખી માઈ હીન, નામ પામે પ્રાપ્ત અતિથે.
 વર પછીથી વર, કદાપી અધો યાએ;
 કહો બાળને તમે, સુખ નહિ મમે જાએ; ૪
 વળી મરી વર જાણ, બાળ તે વિપ્રયા પાશે;
 સમજે તહિ નાજાવ, સુખના સૌ દિન જાશે.
 વર જમનની જો યાવ, સુખ ફેર ફેરું પામે;
 તરફ જો જતી જાવ, સુખ બાળ તે પામે. ૫
 જો હોય રીસ જ કોપી તે દિલ રમે સહી;
 મલાવવો સંસાર, બાળને કદી ગમે તહિ.
 નિરૂપતી નર હોય કાંઈ નવ સુખે પાશે;
 પરાધન રહીને પેઠ, ભરે તે જાતે અધો. ૬
 પાસે પામના બાળ, હાલમાં ઘણું વર છે;
 લેવા જોગો જાતે બાળનું સુખ હરે છે.
 હોય પુત્રની ખાટ, પુત્રને પાસે કરીએ,
 તેથી બાળે પુત્ર, માટે પરાણથી રાખીએ. ૭
 જાણે કયા કાળ, બાળ તમે રહે કુમારી,

માટે કરતાં જગન મગન તેા થઇ નરનારી;
 ખાળપણામાં જગન. કરે પુણ્યાન મળે છે;
 તેમાં થાતાં મગન, આખરે સુખ ઠળે છે. ૮
 વર કન્યાની રીત. પ્રિતથી મળતા નાવે;
 સદૈવ વેડે દુઃખ. સુખ રવચ્ચે ના ભાવે
 ખાળપણામાં જુઓ, તમા કંઈ આજ જાણતી;
 જોયે આવે સાન, આખરે પ્રસિદ્ધ થાતી. ૯
 તપાસી તેના મુજબ. જગન જો પછી કરાચ્ય;
 પડતાવે તે તજી. પછી નહિ ગાત્રી થાચ્ય.
 જાપ તજી રાજત, કોઈ ઉડાવા દેછે;
 જુઓની થઈને દા. ધૂતનો લાવે બેછે. ૧૦
 રણવાનું નહિ જોઈ શોધના પછી કરે છે;
 પિંક મારા આખાપ, થરાવી સુખ કરે છે.
 હાત મુજબ સાન. પરત નહિ હુંજ કદાપી,
 ખાળપણાની માંચ, પરાણાવા દે થઈ પાપા. ૧૧
 તેમજ કન્યા જુઓ. દુઃખનો ખુબજ પામે;
 મહિમ્મર અંદર જાણ, વેદના સમજી પામે.
 માન પોતાને જાણ. ખાળતો ઝાંઝો જાણે;
 મરજો મને જાપ, પાપમાં આપજ નાચે. ૧૨
 કરાવે વેરિયાળ. જાળ તે ગતી આચ્ય.
 આનનિ. દે નરમ જાપ, સુખ નવ પામે જાણે.
 કંઈક નાતમાં મળે. જાણનાં સમ પડે છે;

ખાળકને મા ખાપ આપ તો દુઃખ કરે છે. ૧૭
 માટે મારા વીર ધીર તો દિલે ધરાય;
 ખાળપણમાં ભગ્ન, ખાળનું નાલ કરારે.
 શાસ્ત્ર તણું પરમાણુ. આણું ઉરમાં ભાઈ;
 આર વરસની ખાળ, વરાવે નથી નવાઈ.
 ધામ્ય પુલને સાળ, જાળ કન્યાની કરવી;
 હુત્ર તેના ધા, ધતી પિડા સૌ કરવી

જુલ મી છંદ.

સુણા સર્વે વેણી તમે વાત મારી,
 મળીતો વધી છે અનીતિ નહારી;
 તમે ટાળવા કામ દિલે ધરાય,
 અરે ખાળ ભગ્નો કહી ના કરારે. ૧
 કરી ખાળ ભગ્નો નકાચુ કુલાયું,
 ધણું આખરે ઉપજે દુઃખ આણું;
 વહે છંદગીમાં દુઃખીનો પ્રારે,
 અરે ખાળ ભગ્નો કહી ના કરારે. ૨
 દિલે ખાળકોના તમે સુખ કાતા,
 સહા રમેહપાણા દિલે તાલ આતા;
 તથાથી તમે દુઃખ કુપે ધરાય,
 અરે ખાળ ભગ્નો કહી ના કરારે. ૩
 જુલો ખાળ ભગ્ને ન વિદ્યા ભણામી,
 વિદ્યા સુખ સંસારનું ના ભણામી;

નરે દિલમાં કુઝા રૂપી હરારે,
 અરે ખાળ જગનો કહી ના કરારે. ૪
 અને છે જાણે જીવ્યા આજીકાના,
 પછીથી વગોણા જીવ્યા યામ કાનાં
 તથાપી તમે ના દિલેતો હરારે,
 અરે ખાળ જગનો કહી ના કરારે ૫
 જાણેકાં પકી કામ કેવા અને છે,
 જાણેકાં વિશે શાસ્ત્રમાં મને છે;
 જાણેકાં ધયાના ઉપાયો હરારે,
 અરે ખાળ જગનો કહી ના કરારે, ૬
 જીવ્યા આગળે આપણા દુઃખમાંડી,
 ખરા કીર્તીઆમાં સુ કંપાલ જ્યાહી,
 રમાતા રૂડા રાલ રવાપ હરારે,
 અરે ખાળ જગનો કહી ના કરારે. ૭
 જાણેકાં પકી સુખ સાઈ મને છે,
 જાણેકાં પકી દુઃખ જાંતો રજે છે;
 જાણેકાં સંભાર સુખે તરારે,
 અરે ખાળ જગનો કહી ના કરારે. ૮

નાત વરા વિશે.

નાત વરા નરે બહુ કહે, પરીને મનમાં કુલ;
 મહા અત્યંત પકેલાય છે, કેવે જાણે જાણે. ૯

ગરજ ધણીધી કાઢતાં, કરજ હરે નહિ બેશ;
 ધરી માન યુમાન બહુ, નાત કરે બહુ યેશ ૨
 લલિત છંદ.

અરર હિંદુઓ, નાતએ જુઓ,
 નફટ નાતની, રીતને રૂઓ;
 કરજ કાઢનાં, દિલ ના હરે.
 ગરજ લાવીને નાત તો કરે, ૧
 દિવસ એકમા, ટેક શુ ધરે,
 સરજ શ્રી તમે, તર્ત વાવરે;
 કુલ કુલાઈને, તો કરે ધરે.
 ગરજ લાવીને, નાત તો કરે. ૨
 ભુજંગી છંદ.

તમે હિંદુઓ ના દિલે તો પિઆરે,
 મદા સુખ વામી કુઝા ને પધારે;
 કરી કરે આઝુલ, નાતો જમાડે,
 પછીથી મદા શોકમા દિન કાડે. ૧
 જુઓ કંઈક વચે ધરે આર પાતે,
 જમાડે વડી નાત તો જ્ઞેત, જ્ઞેત;
 ધધ મૂર્ખ ને સુખનું ત્રાડ પાકડે,
 પછીથી મદા શોકમા દિન કાડે. ૨
 જુઓ આઝવા આઝવા સર્વે આવે,
 આઝવા આઝવા સર્વે આવે.

ખજીયા પછીથી પુરે આપ ખાડો,
 પછીથી સદા શોકમા દિન કાડો. ૩
 ફરી ખાપનું ખારનું નાજ આવે,
 માથા ભાક એત્રી શિખા તો ખતાયે;
 કરી કુલને સુખનું મૂળ બાડો,
 પછીથી સદા શોકમા દિન કાડો. ૪
 કરો કર્મ કાડી તમે નાત બાધ,
 પછી આપરે થાપ છે તો ભવાધ;
 તમે દુઃખનો કુંચરો તો છપાડો,
 પછીથી સદા શોકમા દિન કાડો. ૫
 જમી રપા સુખા સર્વે ભાકો વખાણિ,
 થાણું સરૂ કીપું કહે એજ ટાણી,
 પડે દુઃખ આવે નહિ ડોપ આડો,
 પછીથી સદા શોકમા દિન કાડો. ૬
 રાજા ૭૬.

નાત પરનો માજ, કુલનો થણો નડે છે;
 નિર્ધનને નહિ સુખ, દુઃખ તો થાણું પડે છે.
 થરખાર મિલકત, સર્વે તે કુના કરે છે;
 કરજવાન તે થઈ, ખાળનું સુખ કરે છે.
 પિતા દેવાદાર, પુત્રનો વેચી બાણી;
 નાન વડામાં કર્મ, કરે તે મૂર્ખ પ્રમાણી.
 નાત પરનો દુઃખ, કરો કહે વિરજ પછીથી

આ તે આખરે આઈ. સો ક સૌ તને હરોઆ.
 નાત જમાડે પુન, નધી કંઈ પાતુ બાઈ.
 નાત જમાડે પુન, માનવું ને મુરખા.
 આજ આપણે ઘેર, કાલ ઘર બાળે તેમાં;
 મુઠમ બહજના બાળ, હાલ કો શું ફળ એમાં.
 નાત વરો નવ કરો, કરો દેવુ થાય નેધા;
 આખર થાએ ફળેન. આખર વધે ન એરા.

રકુલ વિષય.

દાહરા.

મનુરૂષિના અથનો, તે નવમેઁ અધ્યાય;
 નવ્ય.શાંતિ નેપમા, આપે છે આભિપ્રાય.

છન્દો.

કન્ધા લગનજ કાળ, કદાપ ને સળી જાએ.
 કુપારી બાપને વર, રહે નહિ ને અ-પાચે;
 નેવુનું નિરમાણુ, હોય કન્ધા કુમારી.
 કન્ધાકાળ વહી ગયે, જાનું ને પામે નારી.
 વળી ગણ વરસ રાહ દેખતાં, થાય પુરૂષ જો નવ મળે.
 મનુરૂષી કહે સમાનમાં, કન્ધા પ્રિતે જઈ ભળે.

દાહરા.

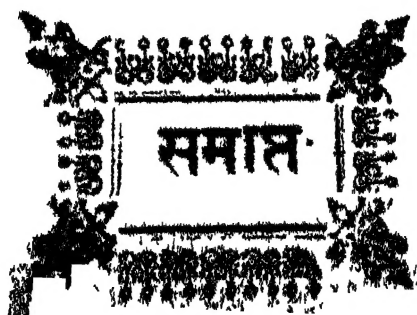
પામ. ગાથિમાં તેા બાળે, સુતકનો પરકાર.
 દિવ કરા ક્રમી એ વધે, વૈરવને તિથીભાર.
 એક માત્ર સુદો પ્રેર, સુલક રેક નિરધાર.
 આજ નવે નવે જન્મ, નવું નવું જન્મ.

ભુલંગી છંદ.

ધરતુ ઘણા આપ છે અમ એવું,
નધા જાણના તે કશું છેવ કેવું
અરા ધર્મ છોડી ફરે એ નવાઈ.
રહા એજ શાસ્ત્રી ગણાયજ ભાઈ.

દોહરા

કાઠીનો કપરોટ જો, હોય શુદ્ધને ધેર,
રસોઈ કામે નવ લાહે, વિપ્રો ફડા પેર.
પાણ શુદ્ધોના ધર તાણું, સાંપલુ બે સાર.
શાંત વિદ્યે સૂંઝ નહિ, એ સંદેહ અપાર.
સ્નાન કરે શુદ્ધ હોયને, અડકે ડીલે અર્મ.
અંક અર્મનાં ઉપર, પેશી કરતા કર્મ.
અરતીને તો અડકતા, સ્નાન કરે નરનર.
અરતી હાથે સ્ત્રી ધરે, એ સંદેહ અપાર.
અડકે આવી સ્વાન જો, પાક નતે ખાનાર.
માઝારી અડકે જુઓ, તે નહિ દોષ લગાર.

दोहरो.

रामचन्द्र सुधी दिनिया, अगलही नारनी साधः
 नरपुत्रमां अगलही, नाम अगलही साधः. १
 अगलही नारनी पुनः, अगलही नारनी साधः.
 त री नारनी नारनी, नारनी नारनी साधः. २

